

Kenyeres István

Budapest Főváros Levéltára stratégiája

2025–2028

Tartalom

1. Bevezetés.....	3
2. Az intézmény feladatai	3
3. Az intézmény küldetése	4
4. A BFL SWOT-elemzése és a levonható tanulságok.....	5
5. Feltételek, adottságok, erőforrások és intézményi stratégiai célok.....	8
5.1. Épületüzemeltetés, infrastrukturális háttér – kiemelt fejlesztések	8
5.2. Humánerőforrás adottságok, humánpolitika.....	9
5.3. Hazai és nemzetközi kapcsolatok, mint erőforrás	11
6. Főbb intézménystratégiai célok kijelölése	11
6.1. A BFL szakmapolitikai helyzetének erősítése	11
6.2. A BFL tudományos jellegének erősítése	12
6.3. A BFL szolgáltató levéltár jellegének erősítése	12
7. Szakmai stratégiai célok és megvalósításuk	13
7.1. Iratátvételi, gyűjtőterületi stratégia.....	13
7.2. Rendezési és segédletkészítési, digitalizálási stratégia	15
7.3. Adatbázis-tartalmak és digitális közzététel stratégiája, e-levéltár és Hungaricana .	18
7.4. Állományvédelmi, reprográfiai, digitalizálási stratégiai célok	21
7.5. Kutató- és ügyfélszolgálati stratégia	23
7.6. Honlapok, közösségi oldalak, kommunikációs stratégia	25
7.7. Rendezvény- és kiállítási stratégia	26
7.8. Levéltár-pedagógia.....	26
7.9. BFL mint szakmai képző- és továbbképző központ	27
8. Kiemelt projektek megvalósítása	28
8.1. A Budapest150 projekt megvalósítása.....	28
8.1.1. Budapest-történeti monográfia.....	28
8.1.2. Budapest150: A romák reprezentációja projekt.....	28
8.2. A Budapest Időgép fejlesztése.....	29
8.3. Budapesti Iskola Archivum projekt.....	30
9. Zárógondolat 2028-ra.....	31

1. Bevezetés

Egy közgyűjtemény öt éves időszakra szóló vezetői pályázata az intézmény középtávú stratégiáját képezi. Magyarországon nem általános, sőt inkább ritka kivétel, ha a közgyűjtemények vezetőinek nyertes pályázatait a nagyközönség is megismerheti. A vezetői koncepció az adott közgyűjtemény 5 éves stratégiáját, annak főbb kereteit, irányait jelöli ki, ezért annak tartalma nem csupán az intézmény munkatársai, esetleg a szakma szűkebb vagy szélesebb körét érdekelheti. Legutóbbi, 2018. évi vezetői pályázatomat nemcsak nyilvánosságra hoztam Budapest Főváros Levéltára (BFL) honlapján, hanem tanulmány formájában, stratégiai dokumentumként megjelent a Levéltári Szemle hasábjain.¹ A 2023–2028. évre elfogadott vezetői pályázatot, mint az elkövetkező időszak intézményi stratégiai alapvetését rövidített verzióban, ami így is 27 nyomtatott oldalt tett ki, szintén közzé tettem.² Jelen stratégia e publikáció aktualizált változata. Az átdolgozás során kiegészítettem az elmúlt két év (2023–2024) szakmai adataival a szöveget, másrészt az időközben felmerült problémákra igyekeztem reagálni.³

Alapvetésem és ez az alábbi stratégiai dokumentum vezérfonala, hogy a 2018-ban, majd 2023-ban kijelölt stratégiai irányok most is útmutatásul szolgálnak, az akkor megkezdett úton halad az intézmény. Természetesen érték az országot, a fővárost és az intézményt az elmúlt években új kihívások, ezekre szükséges megfelelő választ adnunk.

2. Az intézmény feladatai

A BFL az 1995: LXVI. a köziratokról, a közlevéltárakról és a magánlevéltári anyag védelméről szóló törvény (Ltv.) 16 § (2) bekezdése értelmében általános levéltár, így a Magyar Nemzeti Levéltárral (MNL) azonos kategóriába tartozik, azzal a különbséggel, hogy a Magyar Nemzeti Levéltár (MNL) központi, míg a BFL területi általános levéltár. A BFL tehát több, mint egy városi levéltár, egyaránt lát el önkormányzati és állami feladatokat, ugyanakkor a köztudatban, és ahogy egyre inkább tapasztalom, az államigazgatás részéről is városi levéltárként határozzák meg. Maga az intézmény identitása is inkább a városi szerepkörhöz kapcsolódik, azzal a kitételrel, hogy Budapest nem csupán messze a legnépesebb magyarországi város, hanem az ország, a nemzet fővárosa is, tehát helyesebb fővárosi identitásról beszélni, ez egyúttal kötelezettséget is jelent az intézmény számára, nem tekinthetjük úgy, hogy a mi feladataink Budapest közigazgatási határainál véget érnek. Amint a főváros is többet jelent az ország, a

1 A 2018 és 2023 közötti időszakra kidolgozott és a fenntartó által elfogadott vezetői pályázat szöveget ld.: https://bparchiv.hu/sites/default/files/atoms/files/palyazat_bfl_foig_kenyeresi.pdf

A tanulmány-verziót ld.: *Kenyeres István*: Budapest Főváros Levéltára stratégiai fejlesztési terve, 2019–2023. Levéltári Szemle, 69. (2019) 3. sz. 5–34.

2 A 2023 és 2028 közötti időszakra kidolgozott és a fenntartó által elfogadott vezetői pályázat teljes anyagát ld.: https://bparchiv.hu/sites/default/files/atoms/files/szakmai_koncepcio_budapest_fovaros_leveltara_foigazgatoi_kenyeresi.pdf. A pályázat rövidített tanulmány-verzióját ld.: *Kenyeres István*: Budapest Főváros Levéltára szakmai fejlesztési koncepciója 2023–2028. Levéltári Szemle, 73. (2023) 4. sz. 5–32.

3 Az intézményi stratégia aktualizálását a 27/2015. (V. 27.) EMMI rendelet a közlevéltárak és a nyilvános magánlevéltárak tevékenységével összefüggő szakmai követelményekről (R.) 4/A. § 2024. július 1-jétől hatályos rendelkezése írja elő, eszerint a közlevéltárak részére legalább három-, legfeljebb öt éves időtartamra intézményi stratégiai tervet kell kidolgozni, amelyet a fenntartó hagy jóvá és ezt követően az intézmény honlapján teszi közzé.

nemzet számára, mint egyszerűen azt, hogy ez a legnagyobb települése és egyúttal közigazgatási, gazdasági és kulturális központja, hanem szerepe messze kisugárzik az egész országra, a Kárpát-medencére, sőt a közép-európai régióra, így levéltárának is tudatosan vállalnia kell országos és nemzetközi szintű feladatokat – természetesen az MNL-lel való együttműködést és feladatmegosztást szem előtt tartva.

3. Az intézmény küldetése

A levéltárak esetében ugyan jogszabály (Ltv.) nem írja elő intézményi jövőkép vagy vízió és küldetésnyilatkozat készítését, mégis, igazodva a múzeumi és könyvtári gyakorlathoz, a stratégiai tervezés részeként 2019-ben javaslatomra elkészült a BFL e két nyilatkozata, amelyeket érdemes mindig szem előtt tartani a középtávú stratégiai tervezés során:⁴

A 2019-ben elfogadott intézményi jövőképben és küldetésnyilatkozatban megfogalmazott komplex célok és feladatok kijelölik az elkövetkező időszak főbb cselekvési irányait: a modern, nyitott, szolgáltató levéltári működést, a Kárpát-medencei, elsősorban a városi levéltárak iránti elkötelezettséget, a BFL saját erőforrásainak és általában véve a teljes magyar levéltárügy fejlesztését, míg alapvető feladataink továbbra sem változtak: az illetékeségébe tartozó iratok átvétele, megőrzése és feldolgozása mellett egyre nagyobb hangsúlyt kap a magániratgyűjtés, az egyik legfontosabb kihívás pedig az elektronikus iratok átvétele és hosszú távú megőrzése. Kiemelten fontos feladata az őrzött források modern eszközökkel történő közzététele, igaz az adatvédelmi jogszabályok e téren egyre nagyobb korlátokat állítanak elénk. Nagyon fontosnak tartottam a küldetésnyilatkozatban kiemelni a levéltár tudományos mivoltát, kutatási feladatait is. Hangsúlyos célunk a kutató- és ügyfélbarát szolgáltatások fejlesztése, amely a 2020-tól velünk lévő válsághelyzetek (Covid, majd az energiaválság) idején nagy kihívást jelent. A levéltár ugyanakkor ma már számos plusz szolgáltatást kell, hogy nyújtson, kiemelve ezek közül a levéltár-pedagógiai foglalkozásokat, a kulturális programok szervezését, az oktatási, továbbképzési projektek indítását, amelyek révén a társadalom levéltárak iránti bizalmát és egyúttal a tudatos levéltárhasználatot is erősíthetjük. A levéltár ugyanis nem csupán emlékeztetőintézmény, hanem a demokratikus állam egyik alapintézménye is. Mind az intézményi vízióban, mind pedig a küldetésnyilatkozatban tetten érhető a levéltárak és ezen belül a BFL elmúlt évtizedekben végbement totális szemléletváltása: olyan intézményt működtetünk, amely nem elzárkózik, hanem nyit a felhasználók felé, válaszol a kihívásokra, a társadalom egyre szélesebb rétegeinek biztosítja a szolgáltatásait, amelyeket az újabb elvárásokhoz igazít és ennek érdekében folyamatosan fejleszti munkatársai tudását, és ezt a tudást igyekszik a levéltáros szakma egésze felé is továbbadni.⁵ E folyamatok révén pedig nem csupán saját illetékeségi területén, hanem azon túl is feladatokat vállal a főváros szerepköréhez igazodva.

4 Kenyeres I.: Budapest Főváros Levéltára stratégiai fejlesztési terve i. m. 7. Ld. még: <https://bparchiv.hu/rolunk/>

5 A levéltárak attitűdváltásáról újabban közzétett írásomat ld.: Kenyeres István: Levéltárak, kutatók, ügyfelek, újságírók. Szubjektív gondolatok a levéltárak megítéléséről. In: Cantio optima. Emlékkönyv Hubert Gabriellának. Szerk.: Zászkaliczky Zsuzsanna. Budapest, EOGY – Luther Kiadó, 2022. 261–270.

4. A BFL SWOT-elemzése és a levonható tanulságok

A mai világban egy-egy szervezet, intézmény jelenlegi helyzetének elemzésére és stratégiai tervezésének előkészítéséhez általánosan elfogadott az üzleti stratégiai tervezés alapjaként szamon tartott SWOT-analízis.

1.táblázat. A BFL SWOT-analízise (félkövérrel a 2025. évi aktualizálás során tett megjegyzések)

Erősségek (belső tényezők)	Gyengeségek (belső tényezők)
- Szakmai tudás - Kiváló szakembergárda - Jó infrastruktúra - Biztos költségvetés - Rendezett fizetések - Hazai és nemzetközi beágyazottság - Digitalizálás, adatbázisépítés, online szolgáltatások erőssége - Közművelődés, PR, levéltárpedagógia - Sikeres hazai és nemzetközi projektek - Szakmai továbbképzőhely kihasználása	- Versenyszférához nem mérhető bérek - Műszaki, pénzügyi, informatikai szakember-utánpótlás nehézségei - A feladatokhoz képest alacsony létszám - Növekvő adminisztrációs teher - Elavuló, folyamatosan fejlesztendő infrastruktúra - IT rendszer avulása - Digitalizációs eszközpark avulása - Továbbképzések (belső) hiánya => szakmai lemaradás
Lehetőségek (külső tényezők)	Veszélyek (külső tényezők)
- Folyamataink elektronizálása / digitalizálása - Reziliencia (rugalmas ellenállási képesség) - Otthoni munkavégzés kultúrája - Újabb lehetőségek (finanszírozási, szakmai) folyamatos kutatása - Intenzívebb online és tudományos jelenlét - „Hasznosnak lenni” – a fenntartó, a társadalom, az oktatás, a tudomány számára - Erőteljesebb társadalmi elismertség	- Bizonytalan gazdasági jövőkép (infláció stb.) - Bizonytalan humánpolitikai helyzet (egyetemi képzés problémái, fiatalok pályaelhagyása) - Bizonytalan intézményi finanszírozás - Bizonytalan e-levéltári infrastruktúra (NISZ) - Bizonytalan Hungaricana helyzet - Bizonytalan hazai és EU-s pályázati pénzek - COVID és más pandémiás helyzet és várható következményei (gazdasági, politikai, mentális) - Egyéb vészhelyzetek (ld. Energia, háborús stb.)

A fenti elemzés rávilágít a BFL jelenlegi *belső* helyzetére: *erősségeink* közé tartozik a képzett humánerőforrás, amiben szerepet játszik az, hogy a BFL immáron két évtizede az ELTE BTK levéltáros szak (MA) képzőhelye is egyúttal, a jó infrastrukturális adottságok. De ide tartoznak a rendezett a fizetések, a világos stratégia, az adatbázisépítési, digitalizálási eredményeink, a kutató- és ügyfélbarát szolgáltatásaink, rendezvényeink – ezek mind jelentős szakmai és

társadalmi elismerést hoztak. Fontos, hogy kialakult az intézményi reziliencia képessége, a munkatársak nagyon gyorsan álltak át a pandémiás helyzet következtében megváltozott viszonyok között az új feladatokra, így a visszatérő hasonló helyzeteket is jobban tudjuk majd kezelni. Összességében a BFL számos erősséggel rendelkezik, ezek hatóereje, nagyságrendje szerencsére meghaladja gyengeségeinket, és kellő erőt ad azok javítására.

Mivel úgy vélem, hogy az erősségekkel jól állunk, talán a *gyengeségeinkre* kell jobban koncentrálni. Ugyan az elmúlt időszakban sokat léptünk előre a fizetések területén, de a versenyszférát meg sem tudjuk közelíteni, ez főként olyan munkakörökben okoz problémát, mint az informatika, a pénzügy, a műszaki-épületfenntartási területek. Ezen a problémán részben belső átképzésekkel tudunk segíteni (pl. az informatikai osztályunk állományának fele levéltáros végzettségű), adott esetben munkaerőkölcsönzéssel (műszaki), vagy magas szintű munkakörülmények és továbbképzési lehetőségek nyújtásával (pl. pénzügyi területen). Ugyan hazai és nemzetközi szinten kiváló infrastruktúrával rendelkezünk, azonban ez folyamatosan avul. Amennyiben valamelyik területen nem sikerül a szinten tartást elérni, az komoly működési problémákat okozhat (pl. épületüzemeltetési rendszerek, liftek, informatikai rendszerek avulása stb.), éppen ezért e területeket prioritásként kell kezelni a továbbiakban is. A feladatokhoz képest alacsony létszám kapcsán a fenntartóval való folyamatos kommunikációval lehet előrelépést elérni, illetve belső munkaerőátcsoportosítással lehet átmenetileg kezelni a kérdést. Az egyre növekvő adminisztrációs terheken is meg kell próbálni könnyíteni, annak ellenére, hogy ezek elsősorban külső nyomásra (jogszabályi kötelezettség, fenntartói, ÁSZ ellenőrzések eredményeként stb.) nehezednek intézményünkre. A feladatok jobb és hatékonyabb tervezéséhez és végrehajtáshoz nemcsak a folyamatos vezetői monitoring szükséges, hanem az is, hogy a munkavállalók részéről megfelelő visszajelzések érkezzenek az egyes feladatok végrehajthatóságáról, a szükséges beavatkozásokról. Gyengeségek közé tartozik a megszerzett szakmai tudás folyamatos avulása is, illetve új kompetenciák megjelenése, illetve annak hiánya, ezért szükség van a legújabb jogszabályi változások, az informatikai rendszereink legújabb fejlesztéseinek, a szakmai-módszertani újdonságok folyamatos oktatására, a hiányzó kompetenciák fejlesztésére is.

A *külső tényezők* táblázatban ismertetett főbb elemek kapcsán érdemes röviden a *lehetőségeinkről* beszélni. Szakmánknak fontos területe a digitalizáció, de ebbe beletartozik a folyamatok digitalizálása is. Mindenütt egyre nagyobb szerepe van az elektronikus ügykezelésnek, az ezt kiszolgáló rendszerek folyamatosan fejlődnek. A levéltárnak is tartani kell a lépést ezekkel a fejlesztésekkel, sőt, e-archiválásnál – egyelőre – mi vagyunk helyzeti előnyben. Ugyanígy a nemzetközi és hazai együttműködések keretében létrejövő tudást is ki lehet használni, legyen szó informatikai fejlesztésekről, levéltári szabványosításról, új protokollokról, állományvédelmi újdonságokról, történet- és levéltártudományi módszertani kutatásokról, új típusú intézményközi vagy civil szervezetekkel való együttműködésről. Nemzetközi projektekben való részvételeknek az egyik legfontosabb hozadéka a tudástranszfer, és ilyen együttműködések kialakítására lehetőségünk is nyílik az elkövetkező öt évben. A *veszélyek* sajnos mindenki előtt jól ismertek, a nehezedő finanszírozási helyzettől a különböző hivatalosan is deklarált veszélyhelyzetekig, rezsikríziséig. Ezeket folyamatosan követni kell, és reagálunk az újabb és újabb kihívásokra. 2025-től új problémaként kell számolni az Elektronikus Levéltári rendszerrel és a Hungaricana Közgyűjteményi Portál működtetésével kapcsolatos problémákra, amelyekre az alábbiakban ki fogok térni.

5. Feltételek, adottságok, erőforrások és intézményi stratégiai célok

A BFL alapfeladatait az Ltv. és a 27/2015. (V. 27.) a közlevéltárak és a nyilvános magánlevéltárak tevékenységével összefüggő szakmai követelményekről szóló EMMI rendelet (a továbbiakban: R.) határozza meg, az intézmény konkrét feladatait és működési kereteit pedig az Alapító Okirat és az SZMSZ rögzíti. A stratégiában meghatározott céloknál a fentebb már idézett intézményi vízióban és küldetésnyilatkozatban megfogalmazottak szolgálnak még további iránymutatásként.

5.1. Épületüzemeltetés, infrastrukturális háttér – kiemelt fejlesztések

A BFL 2004-ben költözött jelenlegi modern, a szakmai igényeket kielégítő épületébe, amely a Fővárosi Önkormányzat zöldmezős beruházásában készült el. A költözést követően mind az épület őrzésvédelme/portaszolgálata, mind takarítása külső vállalkozóval kötött szerződés keretében történik. Ugyancsak külső vállalkozók szerződés alapján végzik az egyes gépészeti elemek (liftek, fűtésrendszer stb.) karbantartását. Saját műszaki osztályunk a kisebb karbantartási feladatok és felújításokat végzi. A közbeszerzési kötelezettség miatt komoly ütemezési feladatot jelent az épületüzemeltetés folyamatos, zökkenőmentes biztosítása.

Az eltelt másfél évtized alatt az épületben a felszínre kerültek mind szerkezeti, mind gépészeti problémák. 2022-ben, az energiaárak emelkedésével a korábbinál élesebben jelentkeztek az épület energetikai problémái. Ezek nagy részét orvosolták az elmúlt években lezajlott fejlesztések, beruházások, amelyek közül a legjelentősebb 2023 folyamán zárult KEHOP-5.2.2-16-2017-00116 sz. Fővárosi Önkormányzat és Intézményei épületeinek energetikai korszerűsítése projekt, amely magában foglalta az épület fűtését kiszolgáló kazánok és a klímagépészeti-berendezések cseréjét. Nem terjedt ki azonban a raktárak szellőztetésében, klimatikus viszonyainak beállításában fontos szerepet játszó légkezelők cseréjére. Az elhasználódott berendezések, amint a megelőző állományvédelemnél már kifejtettük, jelentősen visszavetik az új klímaberendezések hatásfokát, különösen a nyári időszakban problémát okozva ezzel a raktári klíma beállításában. A 24 légkezelőből 2024-ben egy légkezelő felújítását végeztettük el, amely rámutatott a beruházás hatékonyságára. Ennek költségigénye miatt a fennmaradó gépek felújítását több évre elosztva kívánjuk elvégezni. 2025-ben az első ütemben 6-8 légkezelő felújítását tervezve, 2028-ig szeretnénk végezni valamennyi légkezelő felújításával.

Folyamatos gondot jelent az épületben üzemelő liftek évek óta rendszeres meghibásodása, karbantartásuk és javításuk az alkatrészek és szerelői kompetencia hiánya miatt egyre több problémát okoz, és jelentős költséget von maga után. Sajnos a probléma megoldása meghaladja anyagi lehetőségeinket, ugyanakkor szeretnénk jelezni azt a fenntartó felé.

Ugyancsak az intézmény szakmai működését veszélyezteti, hogy a számítástechnikai hálózat működtetéséhez elengedhetetlen hálózati eszközök (switchek) életkora meghaladja a tíz évet. Egy meghibásodás a belső informatikai rendszer azonnali leállításával járhat, ami ellehetetleníti a feladatellátást. További problémát jelent, hogy az épület kivitelezésekor beüzemelt telefonközpont, analóg vonalas hálózat és a kialakított belső dect-telefonhálózat elavult. Az analóg telefonközpont a kommunikációs rendszer „lelke”, meghibásodása esetén a levéltár vonalas telefonos elérhetősége megszűnik. A munkatársak épületen belüli elérését biztosítani hivatott dect-telefon rendszer a tapasztalatok szerint szükséges, ugyanakkor műszaki állapota miatt kiváltása elkerülhetetlen (a meghibásodások folyamatosak, alkatrészek már nem érhetőek el a rendszerhez, és mára az analóg technológia is meghaladottnak tekinthető, emiatt a

szervízháttér biztosítása is problematikus). Szükséges megoldást találni a fenti problémák kezelésére.

Itt kell ismét felhívni a figyelmet a 2023-ban lezárult raktármobilizálási program folytatásának szükségességére is. A BFL épületének tervezésekor a levéltári raktárakat úgy tervezték meg, hogy a kivitelezéskor rögzített állványzattal szerelt raktárak mind statikailag, mind műszakilag alkalmasak legyenek mobilpolcrendszer fogadására. Az átadáskor mindösszesen 42 714 polcfolyóméternyi tárolókapacitással rendelkezett az intézmény (ebből 36 655 polcfolyóméter fix állványzaton állt rendelkezésre). A 2015 és 2023 közötti fejlesztéseknek köszönhetően a raktárkapacitás 10 135 polcfolyóméterrel növekedett. Ez jelenleg lehetővé teszi az indokolt iratátvételek megvalósítását, ugyanakkor előreláthatóan 7-8 éves távon újfent raktárhelyhiány jelentkezik majd az intézményben, ami felveti a raktármobilizálási program folytatását, amelyhez joggal várható el állami támogatás is, tekintettel arra, hogy az átvett iratok jelentős része állami szervektől kerül átvételre.

A BFL kielégítő informatikai infrastruktúrával rendelkezik, köszönhetően a folyamatos fejlesztéseknek. Szükséges azonban a folyamatosan avuló személyi számítógépek folyamatos cseréje. A BFL közel 200 munkaállomást üzemeltet beleszámítva ebbe a szervereket is. Évente 30-35 számítógép cseréje indokolt ahhoz, hogy a gépparkot folyamatosan az elvárható műszaki szinten tarthassuk.

5.2. Humánerőforrás adottságok, humánpolitika

A stratégiai feladatok végrehajtásának legfontosabb eszköze a humán erőforrás, így az ezzel kapcsolatos teendők a legfontosabb vezetői feladatok közé tartoznak. A BFL jelenlegi engedélyezett létszáma 123 fő. Az épület recepciós és portaszolgálatát, valamint takarítását szerződötetett, külsős cégek látják el, így az említett létszámkeret döntően szakmai feladatokat lát el. 2013-ban, amikor átvettem a BFL vezetését, az engedélyezett létszám a 2010. évi leépítések után 115 fő, a betöltött álláshelyek száma 105 volt. Összehasonlításként a 2010. évi nagyarányú leépítés előtt 135 fő volt az engedélyezett létszámunk. Először azt sikerült elérni, hogy valamennyi engedélyezett álláshelyet be tudjunk tölteni, majd a folyamatosan növekvő, részben jogszabályok által generált többletfeladatok indokolták, hogy további 6 fővel tudtuk növelni az álláshelyek számát 2018-ig. Az elmúlt ciklusban ugyanis fontosabbnak tartottam a létszámemelésnél, hogy a munkatársak a 2018. évihez képest nagyobb bért kapjanak, azaz célként azt tűztem ki, hogy legalább a magyarországi átlagbér színvonalát érjük el, amit 2023-ra – a fenntartói és a kormányzati intézkedéseknek köszönhetően – meg is tudtunk valósítani és ezt a folyamatos, a fenntartó által biztosított béremeléseknek hála 2025-ben továbbra is meg tudtuk őrizni. A 2028-ig terjedő időszak bérhelyezete függ az országban végbemenő változásoktól, az infláció alakulásától, ill. a fenntartó Főváros intézkedéseitől.

A közgyűjteményi területen versenyképes fizetések, a kiváló munkakörülmények és világos intézményi vízió, munkavállalói érdekeket figyelembe vevő intézményi humánpolitika együttesen játszott szerepet abban, hogy az elmúlt időszakban drasztikusan csökkent a fluktuáció. A BFL vonzó munkahely lett, az általában nyugdíjba vonulás miatt felszabaduló álláshelyekre szinte azonnal szakképzett, az estek döntő részében levéltáros MA diplomával vagy PhD-val rendelkező fiatalokat alkalmazunk. A nem szakmai területeken is sikerült megfelelő szakembergárdával erősíteniünk. Jellemző, hogy az engedélyezett létszámot az elmúlt időszakban mindig be tudtuk tölteni. Jelenlegi állományunk jól képzett, motivált, nyitott a tanulásra, és egyúttal rendelkezik az új viszonyokhoz történő alkalmazkodási képességekkel. Olyan intézményi attitűd alakult ki, amely nagy erőssége, egyúttal erőforrása a BFL-nek.

Látok azonban egy már középtávon veszélyeket magában rejtő humánpolitikai problémát. Azzal, hogy a közalkalmazotti jogviszonyt 2020 őszén felváltotta a munkatörvényes jogviszony, megszűnt a szolgálati időt, illetve a tanulmányi előmenetelt (újabb felsőfokú végzettség, PhD-fokozat, nyelvvizsga) honoráló előrelépési rendszer, így nehéz motiválni a kollégákat újabb diplomák, végzettségek megszerzésére, illetve az intézményhez való lojális, hosszútávú viszony, mint érték elérésére. Szükség volna egy (legalább) fővárosi közgyűjteményi karrier/életpályamoddell kidolgozása, ami egyaránt honorálná a főváros szolgálatában eltöltött időt és az újabb kompetenciák megszerzését.

Fontos kérdés egy intézményen belül a munkavállalók korcsoport szerinti megoszlása. A BFL-ben 2023-ban 30 év alatt 10 fő, 30–40 éves kor között 36 fő, 41–50 év között 46 fő, 51–60 év között 37 fő, 61 felett 3 fő dolgozott, csupán két év alatt az alábbiak szerint változott a korfa: 30 év alatt 6 fő, 30-39 éves korban 35 fő, 40-49 éves korban 36 fő, 50 és 59 éves korban 46 fő, míg 60 felett 8 fő dolgozik 2025-ben. Jól érzékelhető, hogy a levéltár korösszetétele alapján a 40 év felettiiek adják a munkavállalók zömét, a legnagyobb számban pedig az 50 felettiiek. A 2025. évi vezetői korfa is az intézményi korfát tükrözi vissza: 3 fő 40 év alatti, 8 fő 40 és 49 év közötti, 15 fő 50 és 59 közötti, míg mindössze 3 fő 60 év feletti. Az elmúlt években mindig szorgalmaztam a fiatal, képzett pályakezdekők alkalmazását és a későbbiekben is őket kívánom előnyben részesíteni, ami nem zárja ki idősebb, tapasztalt, magasan kvalifikált munkavállalók alkalmazását sem, de ügyelnünk kell a folyamatos fiatalításra. A BFL több éve, évtizede a levéltárban dolgozó tapasztalt munkatársai adják a szakmai állomány gerincét, és a továbbiakban is rájuk fog hárulni a munka „dandárja”, de már most foglalkoznunk kell azzal, hogy 10-20 év múlva kik vehetik át az intézmény meghatározó munkavállalóinak szerepét.

Az intézményi fluktuáció ugyan csökkent, de 2018 és 2022 között így is 46 fő lépett ki, ezzel szemben ténylegesen 59 új munkatársat fogadtunk (az újak közül is léptek ki később), 2023-ban hét fő, 2024-ben négy fő lépett ki, hat, illetve hét fő lépett be. A munkavállalók közel fele (60 fő) 2018-tól került a BFL állományába. A belépők többsége a fiatalabb korosztályokba tartozott és ennek a későbbiek során is így kell lennie. A BFL-ben jelenleg kb. fele-fele arányban dolgoznak női és férfi kollégák (nők 47%, férfiak 53%), ez az arány ideálisnak mondható. Tudományos munkakörben 74 főt foglalkoztatunk (62%), ami kimagasló, közülük immáron 25 fő PhD fokozattal is rendelkezik, tehát felsőfokú diplomával rendelkező, tudományosan is képzett, magasan kvalifikált munkaerővel rendelkezünk.

A megüresedő vagy éppen újonnan létrehozott szakmai állások betöltésénél továbbra is előnyben részesíteném a levéltáros MA diplomával rendelkező fiatalokat. Többek között azért is veszünk aktívan részt az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar (ELTE BTK) levéltáros képzésben vezetőtanárként, oktatóként, gyakorlatvezetőként kollégáimmal, hogy az utánpótlásunkat képezzük és kiválasszuk.

Jó lehetőséget kínál az önkéntesek bevonása is szakmai feladataink végrehajtásába, amire az elmúlt időszakban bőven akadt példa. Ugyanígy az egyetemi hallgatók és a közösségi szolgálatot ellátó diákok gyakorlata is jól hasznosítható az intézmény munkájában.

Minden stratégia megvalósításában kiemelt szerepe van a vezetőknek. A BFL felső- és középvezetőinek száma 20 fő, közülük a levéltárszakmai területen 12 fő rendelkezik PhD fokozattal, két fő pedig jogi diplomával. A BFL-ben a tudományos fokozattal rendelkezők közel fele a vezetésben végzi munkáját, hozva magával tudományos tapasztalatát és kapcsolatrendszerét. A magasan kvalifikált vezetők kihívásként értékelik az egységes stratégia mentén végzett szakmai feladatokat, önálló projektirányításra képesek, rendelkeznek is ilyen gyakorlattal.

5.3. Hazai és nemzetközi kapcsolatok, mint erőforrás

A BFL-nek kiterjedt nemzetközi kapcsolatai vannak. Meghatározó tagjai vagyunk a bécsi székhelyű ICARUS (International Centre for Archival Research) szervezetnek, amely több, mint 200 közép-európai levéltárat, kutatóintézetet tömörít. Jó kapcsolatot ápolunk a határon túli, jelentős mennyiségű magyar vonatkozású iratot őrző városi levéltárakkal (Zenta, Szabadka, Újvidék, Kassa), illetve az újvidéki Vajdasági Tartományi Levéltárral és a Kárpátaljai Területi Levéltárral (Ungvár, Beregszász). A 2018-ig terjedő időszak nemzetközi kapcsolatépítésének volt a gyümölcse a Szentpétervári Városi Levéltári Bizottsággal való kiváló együttműködés, aminek az ukrajnai háború drasztikus véget vetett, ugyanakkor a kárpátaljai és kijevi kollégákkal nagyon jó a viszonyunk továbbra is, és már tervezzük a háború utáni időszakban megvalósítandó újabb beregszászi projektünket. Nyugat-Európai partnereink közül a Bécsi Városi és Tartományi Levéltárral, a Heidelbergi Városi Levéltárral, valamint a zürichi székhelyű Archiv für Zeitgeschichte-vel szoros együttműködést sikerült kialakítani. Újabban a Stockholmi és Koppenhágai Városi Levéltárakkal épült ki EU-s pályázati sikert hozó kapcsolat. Állományvédelmi területen pedig – V4 együttműködés keretében – a Szlovák Nemzeti Könyvtárral, a Cseh Nemzeti Könyvtárral és a Varsói Egyetemmel dolgoztunk együtt. Fontosnak tartom az e fórumokon, nemzetközi konferenciákon, szakmai utakon való részvételt.

6. Főbb intézménystratégiai célok kijelölése

6.1. A BFL szakmapolitikai helyzetének erősítése

Véleményem szerint ma megkérdőjelezhetetlen a BFL kiemelt szakmapolitikai pozíciója. Vezető munkatársaink ott vannak a szakma legjelentősebb testületeiben, a kultúráért felelős miniszter tanácsadó testületében, a Levéltári Kollégiumban, valamint jelen vannak a levéltári szakfelügyelők soraiban, a levéltáros szakmai egyesület vezetésében, valamint a Nemzeti Kulturális Alap könyvtári és levéltári kollégiumában, többen közülük a levéltáros képzésben közreműködő egyetemi oktatók. Valamennyi, a szakmát érintő jogszabálmódosítási ügyben a kulturális tárca kikéri véleményünket, számos esetben kapunk a minisztériumtól központi szakmai feladatot megvalósításra (pl. akkreditált képzések kidolgozására, savtalanítási projekt megvalósítására) felkérést, illetve forrást; vállalunk országos, sőt határon túli projekteket. A hazai levéltári világban is jó kapcsolatokat ápolunk társintézményeinkkel, korrekt viszonyra törekszünk az MNL-lel, valamint a városi és más hazai levéltárakkal is partneri viszonyt ápolunk. Fővárosi társintézményeinkkel – Fővárosi Szabó Ervin könyvtár (FSZEK), Budapesti Történeti Múzeum (BTM) – kiváló kapcsolataink vannak, amelyeket közös projektekben is tudunk hasznosítani. Nagyon jó a viszonyunk országos szintű könyvtárakkal, múzeumokkal, szorosan együttműködünk az egyetemi oktatásban: az ELTE BTK-val a levéltárosképzésben, a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemmel (BME) a műemlékvédelmi szakmérnöki képzésben, történettudományi területen pedig az Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézettel és más tudományos intézményekkel is. Feladatunk ezeknek a kapcsolatoknak, a BFL szakmai és tudományos hálójának a szinten tartása, erősítése, további tényleges együttműködések kialakítása.

Rendkívül fontos a BFL és a fenntartó Fővárosi Önkormányzat viszonya is. Főigazgatóságom kezdete (2013) óta sikerült a BFL-t újra pozícionálni a Főváros tekintetében. A BFL nemcsak gyorsan és hatékonyan szolgálja ki a fenntartói információs igényeket, de képes plusz szolgáltatásokat is nyújtani. Ezt igazolta az elmúlt időszak legfontosabb projektje a Főváros

egyesítésének 150. évfordulójának megünneplése, amelynek előkészítésében proaktívan vettünk részt, folyamatosan egyeztetve társintézményeinkkel, a BTM-mel és a FSZEK-kel és értékelésünk szerint sikeresen vettünk részt az évfordulós megemlékezésekben.

6.2. A BFL tudományos jellegének erősítése

A levéltárak egyúttal tudományos intézmények is, az Ltv. szerint (Ltv. 13. § g. és az SZMSZ (II. fej. 6. bek.) alapján) alapadataik közé tartozik az őrzött iratanyag tudományos feldolgozása és közzététele, ennek érdekében történet- és levéltártudományi kutatások folytatása. Annak ellenére, hogy nemzetközi szinten és hazánkban is egyre inkább dominál a levéltár hivatali tevékenysége, fontos, hogy megtaláljuk az egyensúlyt a hivatali feladatok, a levéltári alapfeladatok és a történeti kutatások között.

A tudományos munka végzésének rendjéről szóló szabályzatunk lehetővé teszi, hogy a tudományos munkakörben dolgozók Budapest történetére, a Kárpát-medencei, nemzetközi város- és településtörténetre, valamint az őrzött iratanyag tudományos feldolgozására, Magyarország történetére vonatkozó, levéltári forrásfeltáráson alapuló egyéb történettudományi, művészettörténeti stb. témák vagy levéltártudományi-módszertani kérdések tudományos feltárására vállalkozzanak. Nem kizárólagos feltétel tehát a budapesti vonatkozású kutatások végzése – gondoljunk a hozott témával érkező PhD-hallgatókra, vagy a más történettudományi területeken kiemelkedő kutatásokat végzőkre, az intézménynek is érdeke, hogy ezek a kollégák folytassák kutatásaikat és tudományos kapcsolati tőkéjüket a BFL érdekében is kamatoztassák. Nyilván az intézmény szempontjából kiemelt támogatást – pl. publikációs lehetőséget, külföldi ösztöndíjakon (MÖB, CH, Klebelsberg) való részvétel támogatását – a Budapest történetéhez, kiemelt tudományos projektjeinkhez illeszkedő kutatások kapják. A tudományos munkát részletesen meg kell tervezni, majd be is kell számolni róla, kötelező a megjelent publikációkat a Magyar Tudományos Művek Tára adatbázisában is rögzíteni (jelenleg közel 800 tudományos publikáció kötődik a BFL munkatársaihoz az MTMT adatbázisa szerint). Fontosnak tartom, hogy levéltártudományi kutatásokat is folytassunk, hiszen munkatársaink alaposan részt vettek a nemzetközi levéltári szabványok adaptálásában⁶ jogszabályi változtatások tudományos megalapozásában, tevékeny szerepünk volt a levéltári fogalomtár kialakításában és megújításában,⁷ valamint a legfontosabb hazai levéltártudományi adatbázis, a Levéltári korpusz⁸ megalkotásában és bővítésében. Munkatársaim rendszeresen publikálnak levéltárszakmai kérdésekben a Levéltári Szemle hasábjain, vagy a Magyar Levéltári Portál (archivportal.hu) felületén. A továbbiakban is szeretném az ilyen jellegű tudományos munkákat ösztönözni, támogatni.

Az elmúlt évtizedben a BFL a hazai várostörténeti kutatások legjelentősebb műhelyévé vált. 2024-ben jelent meg kiadásunkban az Urbs. Magyar Várostörténeti Évkönyv 18. kötete, 2025-ban rendeztük meg a 10. Magyar Várostörténeti Konferenciát. Mindkét produktum a BFL brandjévé vált, és a továbbiakban is hangsúlyos szerepet kap az intézmény életében.

6.3. A BFL szolgáltató levéltár jellegének erősítése

Deklarált szakmai célként kell kijelölni a BFL kutató- és ügyfélbarát szolgáltatásainak fejlesztését, a szolgáltató jelleg további erősítését. Ennek érdekében szükséges a lehetséges

6 <https://archivportal.hu/index.php/leveltarosoknak/leveltari-szabvanyok/>

7 <https://fogalomtar.archivportal.hu/>

8 https://library.hungaricana.hu/hu/collection/leveltari_iratok_leveltari_korpusz/

innovációk rendszeres áttekintése, vizsgálata, körültekintő bevezetése nemcsak a kutató- és ügyfélszolgálati területen, hanem a rendezvényszervezési, közönségszolgálati, levéltár-pedagógiai munkánkban, és online felületeinken.

7. Szakmai stratégiai célok és megvalósításuk

7.1. Iratátvételi, gyűjtőterületi stratégia

7.1.1. Gyűjtőterületi funkcionális stratégiák kidolgozása és alkalmazása

A BFL gyűjtőterületi tevékenysége kapcsán fontos kiemelni, hogy sikerül évről-évre jelentős mennyiségű szervlátogatást, magániratgyűjtést és ezek nyomán iratátvételeket lebonyolítani, akkor is, amikor számos esetben komoly nehézségekbe ütközünk a szervek felkészületlensége, hozzá nem értése miatt.

Az önkormányzati iratképzők esetében jó az együttműködés a fővárossal és a kerületekkel, az iratok átvétele az irattári tervek alapján jól tervezhető feladat, a problémákat irattári területen dolgozók leterheltsége, munkaerőhiánya, helyenként felmerülő iratfertőzöttség okozza. Kiemelt feladatként kezeljük az építészeti örökség egyik legfontosabb forrásanyagának, a tanácsi-önkormányzati szervek műszaki osztályai iratainak kérdését. 2014–2015-ben kidolgoztuk a tanácsi korszak építési-műszaki iratainak mintaselejtezési eljárásáról és a levéltárárt iratok átvételéről szóló koncepciót. A megfelelő őrzési idő eltelte után 2021-ben elérkezettnek láttuk az időt arra, hogy az 1990 után keletkezett hasonló tárgyú iratoknál is hasonló vizsgálatot végezzünk. A mintaprojektek alapján elkészítettük a koncepciót az 1990 után keletkezett műszaki iratok átvételére is, ez alapján 2023-tól már több kerület műszaki iratainak átvétele megtörtént.

A jogszolgáltatási területen régóta hangsúlyos szerepet kap a gyűjtőterületi munka elméleti megalapozása is.⁹ Új kihívást jelent a jogszolgáltatási rendszer dinamikus átalakulása az elmúlt időszakban, további tapasztalatunk, hogy látványosan romlottak az irattári állapotok is. Az Országos Bírósági Hivatal (OBH) és a vármegyei levéltárak felől érkező iratkezelési, értékelési, selejtezés stb. megkeresésekre is éppen ezért igyekszünk mindig válaszolni. A bírósági gyűjtőterületen az elmúlt években végzett komplex iratfelmérésből fontos tanulságokat vonhattunk le. A felmérés jól érzékeltette, hogy a bíróságokon a papír és elektronikus alapú, azaz hibrid iratkezelés rendszere milyen problémákkal küzd, de a legfajszínűsabb megállapítás az, hogy ez elektronikus iratok átvétele határozott együttműködést, azonnali beavatkozást igényel iratképzői oldalról. A probléma egyik forrása, hogy a bírósági területen az elektronikus iratkezelés rendszere a levéltári illetékességünkön túlmenően centralizált, az érintett informatikai részlegek — amely a bírósági oldalon részben helyben, részben az OBH-n működnek — ugyanakkor sokszor csak vonakodva állnak rendelkezésre. Hasonló problémákat észleltünk az ügyészségi és rendőrségi területen is, itt szintén az elektronikus iratok helyzetének a rendezése áll majd a középpontban. A bírósági szervek esetében a papír alapú iratok átvétele az eddigi gyűjtőterületi munka eredményeként, amely támaszkodott a BFL-ben készült iratértékelési koncepciókra, továbbra is elvileg jól tervezhető, ugyanakkor problémát jelent az irattárosok hiánya, a rossz állapotú irattárak és a fertőzött iratok nagy mennyisége. Nagy

9 Ld. pl. *Kenyeres István – Sarusi Kiss Béla – Sipos András: Jelenkori polgári peres iratok értékelése és selejtezése.* In: Levéltári Szemle 51. (2001) 3. sz. 11–40., *Kenyeres István: Értékhátár-vizsgálatok az igazságügyi szervek polgári- és büntetőperes irataiban.* In: Magyar Levéltárosok Egyesülete 2003. évi vándorgyűlése. Szolnok 2003. augusztus 13–15. Szerk.: Bilkei Irén. Budapest, Magyar Levéltárosok Egyesülete, 2004. 204–217.

sikereket értünk el ugyanakkor az elmúlt időszakban a büntetésvégrehajtási iratok átvétele kapcsán, ugyanakkor további átvételek várhatók még ezen a területen, itt is a szervek előkészítő munkálatainak befejezésére várunk. Jelentős gyűjtőterületi eredmény volt a Budapesti Ügyvédi Kamarai iratanyagának részleges átvétele, évtizedes szándékunk valósult meg azzal, hogy a veszélyes körülmények között őrzött személyi dossziékat át tudtuk venni.

Az oktatási-nevelési intézmények esetében a 2017-ben elfogadott gyűjtőterületi koncepció¹⁰ mentén zajlott a munka 2018-tól és a későbbiekben is e koncepció mentén kívánunk tovább haladni, fókuszálva az 1948-as államosítások előtti maradandó értékű iratok mielőbbi átvételére. Az eddig tapasztalatok azt mutatják, hogy az iskolai iratok gyűjtése kifejezetten sikeres tevékenységünk. A civil iratok gyűjtésére vonatkozóan a 2017-ben elfogadott koncepció¹¹ mentén dolgoztunk, és a továbbiakban is ez szolgál a gyűjtési munka alapjául. Ezen a korántsem könnyű terepen, ahol napjainkban a civil szervezetek meglehetősen bizalmatlanok bármilyen hivatalos megkeresést illetően, sikerült számos fontos iratot begyűjtenünk, ami mellé jelentős elektronikus dokumentációt is sikerült átvenni.

Az egészségügyi intézmények kapcsán komoly jogszabályváltozás történt az elmúlt időszakban, ugyanis ismét közlevéltári illetékességbe került az egészségügyi dokumentáció gyűjtése. E területen jelentős mennyiségű kintlévőségről beszélhetünk a maradandó értékű iratok esetében, amelyet immár az elméleti megalapozottságú és felméréseken alapuló gyakorlati tapasztalat alapján készített, 2021-ben elfogadott majd 2023-ban publikált¹² gyűjtőterületi koncepció révén tudnak munkatársaim a következő években csökkenteni. A fókusz a fővárosi kórházak 1990 előtti irataira irányul, mind a működési, mind az egészségügyi dokumentáció esetében. A közeljövő átvételeinek komoly hátráltató tényezőjét jelenti azonban az egészségügyi intézmények kifejezetten rossz irattározási körülményeinek és az ezekben tárolt, gyakran fertőzött iratoknak a problémája – nem véletlen, hogy az iratok elázása, penészesedése miatt a legtöbb kényszerselejtezést itt kell lefolytatni.

Elkészítjük a közeljövőben a kulturális és a szociális szervek iratainak gyűjtésére szolgáló koncepciókat. A kulturális területen az elmúlt években sikerült több fontos intézménnyel és gyűjteménnyel felvenni a kapcsolatot, e területen az oktatási szervekéhez hasonló módon kérdőíves felméréseket tervezünk. A szociális intézményekkel már a koronavírus-járvány előtt is nehéz volt az egyeztetés, így e téren más jellegű megoldásban gondolkodunk, és inkább néhány meghatározó szereplőtől tervezünk iratátvételeket.

A fővárosi gazdasági szervek esetében 2024-ben elkészült a területre vonatkozó iratgyűjtési koncepció, amely főleg a fővárosi közüzemektől és gazdasági társaságoktól való papír és elektronikus iratátvételt fókuszál. Ezenkívül folytatjuk a fel- és végelszámolásokban érintett fővárosi cégek iratainak vizsgálatát, bár e téren komolyabb iratátvételeket nem remélhetünk. Tervezzük továbbá a cégbírósági irataink kiegészítését is, amelynek mértéke viszont már részint a raktárkapacitási helyzettől is függ.

10 Koltai Gábor: A fővárosi oktatási-nevelési szervek maradandó értékű iratainak feltárása és gyűjtése I. Levéltári Szemle, 70. (2020) 4. sz. 31–51., Uő: A fővárosi oktatási-nevelési szervek maradandó értékű iratainak feltárása és gyűjtése II.: Iratátvételi tapasztalatok. Levéltári Szemle, 72. (2022) 4. sz. 27–35.

11 Györgyi Csaba: Civil a pályán: A civil szervezetek iratainak gyűjtése Budapest Főváros Levéltárában. Levéltári Szemle 71. (2021) 1. sz. 40–51.

12 Koltai Gábor – Ogoľjuk-Berzsenyi Anett: Maradandó értékű egészségügyi iratok feltárása és gyűjtése a fővárosban I. Levéltári Szemle, 73. (2023) 4. sz. 33–46., Uő: Maradandó értékű egészségügyi iratok feltárása és gyűjtése a fővárosban II. Levéltári Szemle, 73. (2024) 1. sz. 5–26.

7.1.2. Magániratgyűjtési stratégia

A BFL magániratgyűjtési tevékenysége a korábban már kialakított utakon haladva magánszemélyek felajánlásai és irateladásai, illetve régiségkereskedőktől, valamint árverési vásárlások révén zajlott. A magánirat-együttesek megvásárlásához részben pályázati, részben saját forrás biztosította a keretet. A fővárosi lakosok részéről érkező megkeresések a koronavírus-járvány idején sem vesztek intenzitásukból, sokan jelentkeztek irataik odaajándékozása céljából. Ezen időszak alatt a fényképgyűjtés mind tudatosabbá vált az irathagyatékokra irányuló munkákon belül, s ezzel párhuzamosan az évek alatt felhalmozódó magánirati fotógyűjteményünk gondozását, feltárását is kiemelten kezeltük és kezeljük jelenleg is. Folyamatban van a fotótári koncepciónk véglegesítése is.

A BFL magániratgyűjtési tevékenységének egyik legfőbb feladata az ezen munka révén felhalmozódott és folyamatosan gyarapodó iratanyag hasznosulásának elősegítése, egyfelől a tudományos közegben, másfelől a nagyközönség, a fővárosi lakosság körében. Míg a tudományos kutatás számára azt kell megmutatnunk, hogy a magániratok egyedülálló, semmilyen más hivatali iratból nem rekonstruálható és pótolható módon képesek rálátást adni a fővárosi társadalom történetére, addig gyűjteményünk lakosságnak való megmutatása a tájékoztatáson túl a további gyarapodást is elősegítheti. Az elmúlt időszak egyik alapvető tapasztalata, hogy a magánszemélyek, családok irathagyatéka sok esetben a szemétkben végzi, vagy kereskedelmi – elsősorban árverési – forgalomba kerül, ami a hagyatékok szétesésének, megsemmisülésének, illetve a múlt megismerése szempontjából hozzáférhetetlenné válásának a biztos útja. Ez a konkurencia olyan, nem egyszer a főváros történetét meghatározó személyiségek hagyatékát is érintő nehézséget jelent a gyűjtőmunkánkban, amellyel csak módszeres ismeretterjesztő munkával tudunk megküzdeni.

7.2. *Rendezési és segédletkészítési, digitalizálási stratégia*

Az átvett maradandó értékű iratanyag rendezése és segédletezése minden hazai közlevéltár Ltv.-ben és R.-ben meghatározott jogszabályi kötelezettsége. A jogszabályi kötelezésen túl hangsúlyozni kell, hogy az iratátvétel és az iratok hozzáférésének biztosítása mellett ezek a levéltár ténylegesen legmeghatározóbb alapfeladatai. Hiába gyűjtjük be az iratokat, ha nem tudjuk azokat rendezni, és a rendezettség sem segíti kellőképpen elő az anyag használatát megfelelő színvonalú segédletek nélkül. Azért is hangsúlyozni kell ezt, mert számos esetben tapasztalható az, hogy a levéltárak éppen a rendezést és a segédletkészítést sorolják hátrébb tudományos vagy más jellegű – pl. digitalizálási, közművelődési, évfordulós stb. – projektek terhére. Azért sem lehet ezzel a gyakorlattal egyetérteni, mivel a bekerülő anyagok rendezése és segédletezése segíti elő az iratok kutatását vagy az ügyfélszolgálati munkát, ezekre az alapfeladatokra építve lehet szakszerű digitalizálási, közzétételi, közművelődési vagy más projekteket alapozni. A BFL-ben éppen ezért – a köziratok tekintetében feltétlen – elvárás, hogy bekerüléskor, amennyiben szükséges, alapszintű, legkésőbb pedig a következő évben megkezdve középszintű rendezésnek vessük alá azokat, és a rendezéssel lényegében párhuzamosan elkészüljenek a R.-ben előírt raktári nyilvántartások és azokat az Levéltári Nyilvántartó Rendszerben (LNYR) rögzítsük. A régi iratanyagok esetében (itt egyaránt beszélhetünk 18-19. századi vagy 20. század első feléből származó iratokról) a fő feladat rendezés tekintetében inkább a darabszintű rendezések irányába mutat, hiszen ez a rendezéstípus teszi lehetővé a tömeges adtabázisépítést és digitalizálást.

Az elmúlt öt év rendezési adatait az alábbi táblázatban foglalhatjuk össze:

2. táblázat. Rendezés a BFL-ben 2018 és 2024 között (ifm)

	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	átlag
alapszintű rendezés	0,76	26,56	44,44	78,41	45,79	68,02	73,69	48,20
középszintű rendezés	530,37	234,69	257,77	553,42	936,97	203,07	283,06	428,40
középszintű ellenőrző rend.	837,66	242,53	121,83	2948,43	739,91	454,53	422,14	823,80
darabszintű rendezés	80,37	80,52	46,81	115,52	130,66	82,86	91,39	89,70
Összesen	1449,20	584,30	470,85	3695,80	1853,30	808,48	870,28	1390,30

A táblázat adataiból az alábbi következtetések vonhatók le: a BFL éves átlagban 1390 ifm iratanyagot vett rendezés alá (mintaállványozást leszámítva), az intézmény alapszinten kb. 48 ifm-t, középszinten 428 ifm-t, ellenőrző rendezést középszinten 823 ifm-t, darabszinten pedig átlag 89 ifm-t rendezett. Előző pályázatomban, igaz kicsit más megoszlásban, évi max. 1000 ifm-re tettem a közép- és darabszinten rendezendő, illetve ellenőrző rendezendő iratok mennyiségét, tehát ehhez képest 40%-kal több anyagot vettünk éves átlagban rendezés alá, ami azt is bizonyította, hogy a BFL munkatársai e stratégiai célt szem előtt tartva végezték munkájukat. Érdekes azt is megemlíteni, hogy a rendezési feladatok között megjelentek már jó ideje a digitális állományokkal kapcsolatos – home office-ban is végezhető – különböző típusú rendezések is, a jövőben nyilván egyre nagyobb szerepet kapnak az ilyen munkálatok. (A rendezési teljesítményt érdemes összevetni a közel 700 főt foglalkoztató Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárával és vármegyei levéltárakéval, 2023-ban az MNL összesen 1777 ifm-nyi anyagot rendezett középszinten, ehhez képest a BFL elmúlt hét évi átlaga az ellenőrző rendezésekkel együtt 1252 ifm, azaz az MNL teljesítményének 70%-a, darabszinten az MNL 2023-ban 449 ifm-t rendezett, a BFL hét éves átlagban 89,8 ifm-t, ami az MNL teljesítményének 34%-a.)

A klasszikus rendezési munkálatokon kívül nagyon sok anyagot kellett mintaállványozni (átdobozolni, feliratozni), illetve a raktárátépítési munkák okán rendszeresen megmozgatni, átpakolni, 2022-ben ennek a mennyisége meghaladta a 8000 (!) ifm-t, majd a raktárberuházási projekt megszűnését követően 2024-ben már csupán 1768 ifm-t tett ki.

Érdekes röviden a selejtezésre is kitérni. A BFL gyakorlata szerint csak selejtezett irattári tételeket veszünk át a köziratképzőktől, tapasztalat azonban, hogy a vállalati vagy a családi és más magániratok tartalmazhatnak selejtezendő iratanyagokat is, illetve főként a darabszintű rendezések során számos, főként ballasztnak tekinthető iratanyagot lehet leválasztani (főként duplumokat) az iratanyagról, ezek időszakonkénti leselejtezése is szakmai feladat.

A rendezéssel párhuzamosan végezzük a segédletezési munkálatokat, amely feladat az iratok hozzáférhetősége tekintetében kiemelt jelentőséggel bír. A levéltár R.-ben előírt kötelezettsége a törzskönyv vezetése, illetve a raktári nyilvántartások készítése és aktualizálása. Ezek a segédletek a BFL LNYR-ében érhetők el naprakészen. A frissen beérkezett iratok átadás-átvételi jegyzékeit ellenőrizni kell, hogy ideiglenes raktári nyilvántartásként használhatók-e, de a BFL-ban az a norma, hogy véglegesített, naprakész, ellenőrzött, az LNYR-ben és így az interneten is elérhető raktári nyilvántartásokkal rendelkezünk. A BFL-ben már 2003 óta fontos

feladat a nemzetközi szabványon (ISAD(G)) alapuló, az iratanyag keletkezéséről, az iratképzőről és az iratanyag tartalmáról, kutathatóságáról fontos információkat közlő fond- és állagismertető készítése, amelyet 2015-től a R. is előír. A BFL-ben készült ilyen dokumentumokat szintén az LNYR-ben tesszük elérhetővé a kutatók számára.

3. táblázat. Segédletkészítés a BFL-ben 2018 és 2024 között (ífm)

	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
raktári nyilvántartások	798,10	2025,90	411,20	3239,20	2451,70	1425,90	465,90
fond- és állagismertető	402,10	518,90	863,50	2071,70	1051,40	1355,20	232,30
adatbázis- rekordok darab	217 249	173 483	541 107	269 922	356 525	110 600	357 064

A BFL 7 év alatt átlagban évi 945 ífm-hez készített raktári nyilvántartásokat, míg fond- és állagismertető éves átlagban 793 ífm-nyi anyaghoz készült. A fenti táblázat ugyanakkor jól szemlélteti az elmúlt évtizedben átalakult segédletkészítési trendeket, míg a rendezésnél a darabszintű rendezés került előtérbe, a segédletkészítésnél az ügyirat és iratszintű adatbázisépítés vált meghatározóvá. Mindkét szakmai feladat szorosan kapcsolódik a BFL digitalizálási és mikrofilmezési stratégiájához: a darabszinten rendezett iratokat lehet ugyanis szakszerűen mikrofilmezni vagy digitalizálni, és belőlük lehet adatbázist építeni. A táblázat adatai azt is jól szemléltetik, hogy míg a Covid idején visszaesett a benti munkálatokat feltételező rendezési és más segédletkészítési teljesítmény, az adatbázisépítésnél pont a fordítottja történt: 2020-ban a 2019. évi teljesítés több mint háromszorosát produkálta a BFL! Éves átlagban 289 ezer rekord készült a BFL-ben, de a megszaporodott rendezési munkálatok, valamint a pályázati támogatások visszaesése miatt éves szinten nagyságrendileg 100-200 ezer rekord készítése várható el.

Középtávú feladatunk, hogy az adatbázisépítési tevékenységünket továbbra is magas színvonalon tartsuk fenn. Ehhez szükséges a digitalizálási és adatbázisépítési stratégiánk felülvizsgálata is, ugyanis több nagy iratsorozat esetében merül fel adatvédelmi probléma az elkészült adatbázisok és az iratokról készült digitalizált felvételek közzététele kapcsán. Amennyiben egy irat adatbázisban elérhető és digitalizált verziója is rendelkezésre áll, nagy segítséget jelent a kutatásban, tehát ilyen jellegű munka nem vész „kádba” a kutatók, ügyfelek szempontjából, ugyanakkor nyilván előtérbe kell helyezni azokat a feldolgozási munkálatokat, amelyek eredményeit, azaz az elkészült adatbázisokat és digitális felvételeket online is közzé tudjuk tenni.¹³

7.3. Adatbázis-tartalmak és digitális közzététel stratégiája, e-levéltár és Hungaricana

A BFL már a 2000-es évek elejétől úttörő szerepet vitt az adatbázisok és digitális tartalmak közzétételében. A digitális tartalmak tömeges közzétételét 2007-től a Magyar Levéltári Portál adatbázisrendszerében valósítottuk meg, itt több százszázres nagyságrendben térképeket, tervek, közjegyzői iratokat, közgyűlési, tanácsi párt-vezetőtestületi és más iratot publikáltunk.¹⁴

13 Ezzel kapcsolatos nézeteimre ld.: *Kenyeres István*: Digitalizálni csak a közönségnek érdemes igazán. In: *Digitális Múzeum*. Szerk.: Ruttkay Zsófia – German Kinga. Budapest, 2017. (Múzeumi iránytű 12.) 77–92.

14 Az archivportal ma már – a Hungaricana portálba való integrálása okán – nem elérhető adatbázisrendszerére ld.: *István Kenyeres – András Sipos*: Hungarian Archives Portal – a collaborative solution for publication of digitized archival content and databases. In: *Archive im Web – Erfahrungen, Herausforderungen, Visionen. Archives on the Web – Experiences, Challenges, Visions*. Hrsg. / Ed. Thomas Aigner, Stephanie Hohenbruck, Thomas Just, Joachim Kemper. St. Pölten, Diözesanarchiv St. Pölten 2011.72–81.

A 2013-ban EU-s támogatással megvalósított Elektronikus Levéltár rendszerében történik a BFL és a Magyar Nemzeti Levéltár (MNL) nyilvántartásainak (Levéltári Nyilvántartó Rendszer = LNyR) vezetése, kutatószolgáltatának teljes adminisztrációja, valamint digitális dokumentumainak időkorlát nélküli megőrzése (Központi Archívum Levéltári Szolgáltatásrendszer = KIA) és a kutató hozzáférés biztosító portál (Elektronikus Levéltári Portál = ELP = elevektar.hu) üzemeltetése. Ez a rendszer biztosítja BFL jogszabályokban meghatározott nyilvántartásainak vezetését, az elektronikus iratok szintén jogszabályban meghatározott átvételével kapcsolatos szolgáltatásokat. Az ELP-n jelenleg több mint 3 millió 429 ezer rekordunk érhető el (fond- és állagjegyzék, raktári nyilvántartás ügy- vagy névrekord adat az LNyR Scope Archiv-ból), és amihez van a Központi Archívumban (KIA - Preservica) archivált digitális tartalom – amelynek rekordszáma 1 millió 226 ezer, 783 ezer képpel – az itt is elérhető. Az Elektronikus Levéltár rendszerében lévő digitális tartalmak használatához sok esetben az alább tárgyalandó Hungarianára kalauzoljuk át a kutatót. Nem véletlenül, ugyanis a digitális megjelenítés nem erőssége az ELP-nek, a digitális tartalmak megjelenítése sokszor komplikált, időigényes, emeltszintű szolgáltatásokat (pl. térképek georeferált megjelenítése) ez a rendszer nem tud nyújtani. Míg kutatóink az ELP-n iratkoznak be, ott tájékozódnak a levéltár iratairól és kéri ki az őket érdeklőket, digitális tartalmainkat csak ritkán kutatják ott, erre a Hungariana felhasználóbarát felülete sokkal alkalmasabb.

Már 2022-ben szembesültünk azzal, hogy az Elektronikus Levéltár folyamatos fenntartásához szükséges support-szerződések az üzemeltető NISZ Zrt. részéről nem kerültek megkötésre. 2023-ban pedig arról értesültünk, hogy a NISZ Zrt. és a kormányzat között az elektronikus közszolgáltatások finanszírozására évről évre jogszabály alapján megkötött szerződés 2024-re vonatkozóan nem nevesíti az Elektronikus Levéltár üzemeltetését, s erre hivatkozva a NISZ Zrt. nem kívánja azt saját forrásaiból üzemeltetni.

Sajnos az elmúlt évben sem kormányzati, sem MNL oldalról nem történtek lépések a kialakult helyzet megnyugtató rendezésére. A 2013-ban átadott, majd az E-levéltár2 EU-s projekt keretében 2018-ban egy alkalommal megújított rendszer hardveres és szoftveres elemei mára elavultak, az Elektronikus Levéltár meghatározó elemeinek upgrade-jei elmaradtak. A helyzetet súlyosbítja, hogy 2024 végén a NISZ azzal az igénnyel kereste fel levéltárunkat, hogy az Elektronikus Levéltár szolgáltatásrendszerét – az MNL-hez hasonlóan – kizárólag szolgáltatási díj fejében hajlandó nyújtani. Ez az egyébként tetemes összegű, 2024. év végi tájékoztatás szerint 150 MFt-nál többre jelzett díj nem tartalmazza a szükséges licenzek megújítását, az elavult hardverelemek cseréjét, csupán a szolgáltatás elavult rendszerének üzemeltetését, amely üzemeltetési feladatok finanszírozására a BFL eddig nem volt kötelezett. A NISZ által jelenleg is üzemeltett Elektronikus Levéltár központi elemeinek elavultságát jelzi, hogy 2025 januárjában egy külföldi IP-címről érkezett hackertámadást követően az ELP szolgáltatásait korlátozni kellett (külföldi IP-címről a szolgáltatások bizonytalan ideig nem érhetők el). Ez már az első napokban fennakadásokat okozott a BFL működésében, mivel külföldi kutatók jelezték, hogy az eddigiek szerint sem beiratkozni, sem kutatási kérést leadni, s a portálon keresztül publikált tartalmainkhoz hozzáférni nem tudnak. A NISZ munkatársai a teljes Elektronikus Levéltár rendszerének leállítására tettek javaslatot annak elavultsága és folyamatos sebezhetősége miatt. (A helyzet érdekessége, hogy ezekről a problémákról maga a NISZ tehetett.)

Fontos hangsúlyozni, hogy a BFL-ben lévő, az elektronikus levéltárhoz kapcsolódó Levéltári Technológiai Központ hardver- és szoftverelemeinek folyamatos megújítását, kor színvonalán tartását a BFL mindeddig fenntartói támogatással megoldotta, a problémát nem a BFL oldali elemek jelentik a rendszer üzemeltetésében, hanem a központi elektronikus levéltári

rendszer szolgáltatáselemeinek teljes elhanyagolása. Ugyanakkor azt is hangsúlyozni kell, hogy a probléma alapvetően érinti a BFL mindennapi működését; a jogszabályilag előírt kötelező nyilvántartások vezetése, az e-born-iratok átvételének gyakorlata (amelyet az elmúlt két évben éppen fővárosi cégekkel együttműködésben dolgoztunk ki), digitalizált tartalmaink katasztrófatűrő archiválása és a külvilág felé talán legfontosabb kapcsolatunknak, a kutatószolgálati munkának a menedzselése mind az Elektronikus Levéltár központi rendszerén keresztül történik. A BFL 2025-ben megvizsgálja az Elektronikus Levéltár meghatározó elemeinek saját üzemeltetésbe vételét, fejlesztését. Ehhez szükséges a fenntartóval való előzetes egyeztetés, a meglévő források erre a célra allokálása érdekében. A műszaki lehetőségeket 2024-ben egy szakértői anyag keretében vizsgáltuk meg, így ismertek a lehetséges megoldási irányok.

2015-től fő publikációs felületünk az NKA által kezdeményezett és az Országgyűlési Könyvtár által létrehozott, jelenleg az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) formális fenntartásában működő Hungaricana Közgyűjteményi Portál (hungaricana.hu). A portál egyik kezdeményezője és egyik legnagyobb tartalomszolgáltatója a BFL, jelenleg 30 adatbázisunk érhető el, 1,7 millió (ügy)rekordot és mintegy 3,6 millió digitális felvételt teszünk itt közzé. A Hungaricana képes emelt szintű szolgáltatásokra, térképek georeferált megjelenítésére, iratok, fotók geokódolt közlésére, azaz GIS rendszerek építésére, amelyre számos példát is találhatunk a portálon. Gyors keresést biztosít a tartalmakban, legyenek azok metaadatok vagy karakterfelismertetett gépelt iratok, levéltári kiadványok, ráadásul a különböző levéltári tartalmak együtt kereshetők múzeumi és könyvtári tartalmakkal. A BFL tartalmak használatáról sokat elmond, hogy az utóbbi években átlag 1,5 millió éves, 4100 napi oldalmegtekintést regisztráltunk. A Hungaricana alapjaira felépített, 2017-ben útjára indult, 2023 végén teljesen megújított Budapest Időgép innovációban, megjelenésben, felhasználó-élményben Európa-szerte komoly elismerést váltott ki, amelyre újabb hazai és nemzetközi projektek alapozhatók.

Itt kell megjegyeznünk, hogy az utóbbi években a Hungaricana fenntartói (Országgyűlési Könyvtár, majd rövid ideig a Petőfi Irodalmi Múzeum, 2021-től OSZK) évek óta nem fizetik a rendszer fenntartását, így annak működtetése a fejlesztő Arcanum Adatbázis Kft-re hárul. Kérdés, meddig biztosítható így Magyarország, sőt Európa egyik legjelentősebb, leginnovatívabb, ráadásul szabadon elérhető közgyűjteményi adatbázisának működtetése? A BFL oldaláról szeretnénk, ha a Hungaricana működtetése és finanszírozása biztos lábakon állna, és olyan fenntartója lenne, amely képes és akar megfelelni a kihívásoknak. A helyzet fonákságát jelzi, hogy 2022-ben a BFL „ugrott be” az állami (nem)fenntartók helyére, hogy központi frissítéseket és fejlesztéseket hajtson végre a Hungaricánán az NKA támogatásával. Ezeknek a fejlesztéseknek egyik fontos eleme a közös térképes kereső¹⁵ megvalósítása volt, de fontos célja volt az is, hogy kialakítsunk adatkarbantartó és beviteli felületeket is. Ennek a fejlesztésnek köszönhető, hogy a BFL a jövőben maga tudja – a Portál üzemeltetőjének közreműködése nélkül – digitális tartalmait és ehhez kapcsolódó metaadatait feltölteni és karbantartani. A frissen kifejlesztett adatbázis-menedzsment felület és alkalmazás lehetővé teszi, hogy a levéltár a közjegyzői iratok adatbázisába, amely az egyik legnagyobb részadatbázisa a Hungaricánának, metaadatokat, valamint a levéltári iratokról készült digitális képeket tömegesen feltöltsön.

Ki kell emelnünk, hogy a Hungaricana Közgyűjteményi Portál, amelyen mind a Budapest Időgép alkalmazás, mind a közzétett adatbázisaink megtalálhatók, az Elektronikus Levéltári Rendszer korábbiakban bemutatott üzemeltetési problémáihoz hasonló gondokkal küzd. Az

15 <https://www.hungaricana.hu/hu/map>.

üzemeltető Arcanum Adatbázis Kft. 2024-re nem kapott üzemeltetési forrást a fenntartó Országos Széchényi Könyvtártól, amely intézmény a rendszer megújításához szükséges forrásokat sem biztosítja (hardveres és szoftveres upgrade-re), emiatt 2025-ben és azt követően szükséges online szolgáltatásaink folyamatos és biztonságos elérésének biztosításának lehetőségével is foglalkoznunk, meghatároznunk a szükséges intézményi lépéseket.

2028-ig meg kell oldani a BFL-en belüli Elektronikus Levéltári szolgáltatásrendszer kialakítását és üzemeltetését, ennek keretében szükséges egy, – a Hungaricana mintájára – a fővárosi fenntartású közgyűjtemények digitális anyagait publikáló portál létrehozása is.

7.4. Állományvédelmi, reprográfiai, digitalizálási stratégiai célok

Az alábbiakban a hagyományos állományvédelmi területeken előttünk álló kihívásokról és stratégiai célokról ejtek szót. A hagyományos restaurálás mellett egyre nagyobb szerepet kap a konzerválás, amelyet elsősorban a digitalizálási munkálatok elkészítése során alkalmazunk. A másik, viszonylag új feladat a tömeges savtalanítás. A savtalanítást 2017 óta végezzük, kezdetben évi 20 ezer oldal savtalanítását tudtuk tervezni az extrém magas költségek miatt. 2020-tól a kulturális minisztérium céltámogatásaival már 70 ezer oldal körüli teljesítményre is akadt példa, de még 2024-ben is tudtunk minisztériumi támogatásból 48 ezer oldal iratot savtalanítani. A mikrofilmezés az egyik legrégebb reprográfiai eszköz, hazánkban a Magyar Országos Levéltár az 1950-es, a BFL az 1970-es évektől végezte tömegesen a mikrofilmezési felvételezési munkálatokat. A BFL-ben volt olyan év az 1990-es évek második felében, amikor akár 1,5 millió felvétel is elkészült. A mikrofilmezést a 2010-es évek elején kezdte el felváltani a digitalizálás, a BFL 2012-től rendelkezett modern, könyvbölcsős A/1 és A/2 szkennerekkel, amelyek már kiválthatták a korábban a 35 mm-es, illetve 16 mm-es kamerákon végzett feldolgozást. A térképek és a tervek esetében a BFL már 1998 óta áttért a digitalizálásra. A digitalizálás előtérbe kerülése ellenére a BFL – hazánkban utolsó „mohikánként” – nem hagyott fel a mikrofilmezéssel 2013, az e-levéltári rendszer bevezetése után sem. Álláspontunk szerint a mikrofilm bizonyított technológia, a mikrofilmtekercsek megfelelő klimatikus viszonyok közötti tárolása esetén több évtizedig is megőrzi a denzitásukat, olvashatóságuk biztosított. 2013-tól annyi változást vezettünk be, hogy csak negatívokat készítünk, majd ezeket digitalizáljuk és a digitális példányokat bocsátjuk a kutatók rendelkezésére, míg a negatív tekercseket az MNL Lánglilium utcai raktáraiban őrizzük biztonsági másolatként. Ugyanakkor, mint az alábbi táblázat is szemlélteti, egyre kevesebb mikrofilmfelvételt tudunk előállítani, ami részben a kameráink avulásával függ össze, de főként azzal a megállíthatatlan nemzetközi folyamattal, hogy a nagy filmgyártók felhagytak a negatív filmek gyártásával, a többiek pedig nagyon alacsony szintre vitték le termelésüket, így a költségek az egekbe szöktek. A kamerák alkatrészutánpótlása is kezd egyre inkább megoldatlanná válni, így e két fejlemény egyértelműen a mikrofilmezés kivezetésének irányába mutat. Ennek következtében 2025-ben felhagytunk a mikrofilmezéssel.

4. táblázat. Mikrofilmezés 2018 és 2024 között

	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
felvételszám	344 855	255 780	203 892	214 892	132 870	165 390	130 958

A modern állományvédelemi reprográfiai metódus ma már egyértelműen a digitalizálás. Ugyanakkor a megfelelő géppark beszerzése, a szkennerek üzemeltetéséhez szükséges supportszerződések, az elkészült állományok tárolási költségei jelentősek. A géppark üzemeltetéséhez megfelelő munkaerővel is rendelkezni kell. Az iratanyagok digitalizálásra való előkészítése a szakmai osztályok feladata, a digitalizálás megvalósítása állományvédelmi feladat, az elkészült felvételek ellenőrzése szintén a szakmai osztályok feladata, archiválásuk pedig az informatikai osztály felelőssége. A digitalizált állományok közzététele sokszor projektek keretében valósul meg, de az ELP vagy a Hungaricana rendszerén keresztül is számos anyagot teszünk saját magunk elérhetővé. A kutatói kiszolgálást a közművelődési és tájékoztatási főosztály koordinálja, a szakmai osztályok és az informatika segítségével. Már ebből a rövid felsorolásból is kitetszik, hogy a digitalizálás egy nagyon összetett folyamat, sok figyelmet, sokfajta szaktudást, koordinációt és jelentős munkaerőt igényel. Az alábbi táblázat mutatja be az elmúlt ciklusban készült digitális felvételek számát:

5. táblázat. Digitalizált felvételek számának alakulása 2018 és 2024 között

	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
A/1 szkennер	175 855	178 913	145 718	226 801	302 164	187 406	236 928
A/2 szkennер	150 120	140 298	176 938	307 976	253 141	325 974	334 835
dokumentum-szkennер	222 361	35 113	34 993	23 090	13 342	99 667	178 241
mikrofilm-szkennер	963 032	1 381 789	804 412	344 843	1 494 533	1 298 485	130 958
térkép-szkennер	5 177	4 512	5 643	5 859	6 062	2 660	7 409
fotó	3 177	1 061	2 117	6 405	3 536	35 015	77 869
digitalizálás összesen	1 519 722	1 741 686	1 169 821	914 974	2 072 778	1 949 207	966 240

Az elmúlt hét évben 10 millió 334 ezer digitális felvétellel gyarapodott a ma mintegy 22 milliós gyűjteményünk, azaz éves átlagban 1 millió 476 ezer felvétellel. A mikrofilmdigitalizálási projekt lezárását (2023) követően évi 800-900 ezer felvétel tervezhető. (Összevetésül: az MNL 2023-ban a mikrofilm-digitalizáláson kívül hagyományos digitalizálással 953 ezer felvételt készített, azaz lényegében annyit, amennyit a BFL 2024-ben teljesített.) Ami újdonság, hogy a fényképezőgéppel végzett digitalizálás előretörése, amivel jelentős mértékben hozzájárul az éves digitalizálási teljesítményhez.

Említést érdemel a főként önkormányzati testületi üléseket tartalmazó audio anyag digitalizálása is, éves szinten 300-400 különböző hangkazetta, felvétel digitalizálása tervezhető,

együttal megkezdjük a VHS kazetták digitalizálását is. Összességében azt kell hangsúlyoznunk, hogy kezelhető szinten kell a digitalizálási tevékenységünket menedzselni.

Állományvédelmi területen kiemelt stratégiai cél az iratanyagok fertőtlenítésével kapcsolatos nemzetközi tapasztalatok gyűjtése, feldolgozása, ugyanis ez a mai napi az egyik legjelentősebb, a levéltárakat és iratképzőket egyaránt érzékenyen érintő megoldatlan szakmai kihívás. Áttekintve a jelenlegi technológiákat és az időközben felmerült újabb megoldási kísérleteket, részemről továbbra is a Csehországban (Cseh Nemzeti Levéltár, Prágai Városi Levéltár, Morvaországi Levéltár) kidolgozott, Szlovákiában (Turócszentmártonban) a Szlovák Nemzeti Könyvtár is hatékonyan használt, károsanyagkibocsátást is kezelő etilén-oxidos megoldás hazai megvalósítását szorgalmazom. Mivel ehhez jelentős, több száz milliós Ft-os beruházásra van szükség, a legjobb volna ezt állami bázison megvalósítani, ugyanis a fertőzött iratok fertőtlenítése állami/önkormányzati iratképzőket érinti leginkább, és ezen szervek jogszabályi kötelezettsége a maradandó értékű fertőzött irataik levéltári átadás előtti fertőtlenítése.

Szintén fontosnak tartom az állományvédelmi (tovább)képzéseket. Egyrészt stratégiai kérdés a levéltárosok állományvédelmi továbbképzése, hiszen a legtöbb levéltárban nincs restaurátor, illetve a BFL esetében a restaurátorokat lehet tehermentesíteni olyan állományvédelmi feladatok elvégzésével, amelyeket a digitalizálási előkészítő munkálatok keretében a szakmai osztályok is el tudnak végezni. Másrészt fontos a megelőző állományvédelem is, a megfelelő ismeretek birtokában megelőzhetők a később költséges állományvédelmi beavatkozások. A levéltárosok továbbképzése mellett azonban szintén nagyon fontos volna papírrestaurátorok képzése, a restaurátor szakma megújítása is, az állományvédelmi menedzsment szemlélet meghonosítása.

7.5. Kutató- és ügyfélszolgálati stratégia

Abból az alapvetésből kell kiindulnunk, hogy a BFL üzemelteti az ország egyik leglátogatottabb kutatótermét, sőt a legfrissebb adatok alapján azt is kijelenthetjük, hogy a BFL-ben fordul meg a legtöbb kutató. Ezen a helyzeten a Covid időszaka sem változtatott, annál is inkább mert a levéltárakat csak az első lezárás érintette, a 2020 őszi – 2021 tavaszi időszakban az egyetlen működő közgyűjteményként folyamatosan láttuk el feladatainkat. Érdemes felsorolni a látogatottsági adatainkat: 2018-ban 2745 fő, 2019-ben 2800, 2020-ban, a Covid első évében 3152 fő (!), majd a Covid által részben terhelt 2021-es évben már 3176 fő iratozott be és jelent meg nálunk. 2022-ben a kutatók száma még jelentősebb mértékben, 3740 főre emelkedett, és ez a tendencia tovább folytatódott: 2023-ban 4387, 2024-ben 5057 beiratkozott kutatót tartottunk számon. Összevetésül: az MNL 21 tagintézményében 2021-ben 3928, 2022-ben 4329, 2023-ban 5091 látogatójegy került kiadásra, tehát a BFL-nek lényegében annyi kutatója van, mint a teljes Magyar Nemzeti Levéltárnak (ideértve az Országos Levéltárat és a 20 vármegyei levéltárat)! A kiszolgált kérések száma is jelentős országos összevetésben: a BFL 2024-ben közel 15 ezer kutatói kérést (kérőlapot) teljesített, többet, mint az MNL Országos Levéltára 2023-ban (13700 kéréslap), és 54%-át a teljes MNL-nek, ide értve az OL-t és a vármegyei levéltárakat (27.551 kéréslap).

Mi lehet az oka a BFL ilyen mértékű népszerűségének? Egyrészt a nyitott intézményi attitűd lehet meghatározó, ezt a kutatók felé is propagáljuk rendezvényeinken, programjainkon, honlapunkon keresztül, illetve ők is érzékelhetik a szolgáltatásaink magas színvonalát. Számos olyan szolgáltatást nyújtunk, amely nem megszokott máshol: nálunk 2013-tól be lehet iratkozni az e-levéltári portálon (ELP) keresztül (az MNL-ben csak 2022 óta), ezáltal előre ki lehet kérni elektronikus úton az iratokat. A nagymértékű adatbázisfeldolgozási projektjeinknek

köszönhetően több mint két milliónyi ügyirat érhető el és kérhető ki az LNYR-ben. Ugyanakkor digitalizálási projektjeink révén egyre több irat digitális másolatát is elérhetővé tesszük online felületeinken, ami elvben azt hozná magával, hogy ha a kutató a fotelben ülve hozzáférhet az őt érdeklő iratokhoz, akkor már nem jön be a levéltárba. Mi mégis azt tapasztaljuk, minél több anyagot teszünk ki az internetre, annál inkább növekszik a kutatóforgalmunk. Ennek oka az is, hogy számos esetben adatvédelmi vagy más okokból nem közölhetünk iratokat online, illetve az őrzött iratanyag mennyisége is lehetetlenné teszi azt, hogy akár a közeli évtizedekben a levéltár teljes anyaga digitalizálásra kerüljön, ezért a kutató kénytelen beiratkozni a levéltárba. Itt ugyanakkor hatékony, gyors kiszolgálásban részesül, lehetősége van fotójegyet váltani, és saját magának digitalizálni az iratokat. Adataink azt mutatják, hogy a legtöbb kutató csak egyszer fordul meg a levéltárban, elektronikus úton beiratkozik, kikéri adatbázisainkból az őt konkrétan érdeklő ügyet vagy ügyeket, bejön a kutatóterembe, lefotózza az iratokat, és az adatok feldolgozását már otthon végzi el. Természetesen előfordulnak nálunk is professzionális kutatók, akik tervszerűen használják a levéltár anyagát, akár több hónapon keresztül is folyamatosan kutatnak, de ma már ők, az ún. akadémiai szféra képviselői képezik a levéltárhasználók kisebb részét. Érzékelve a kutatói profil változását, úgy alakítottuk ki szolgáltatásainkat, hogy akármilyen laikus érdeklődő is udvarias, gyors kiszolgálásban részesüljön, ne képződjön a levéltár használata során egy informális fal, amin csak a felkészült, professzionális kutatók tudnak áttörni. Meg kellett nyitni a kapukat, fel kellett készülnünk a legváltozatosabb kutatási kérdésekre, igényekre. Ilyen irányba képeztük tovább a kutatóteremben dolgozó kollégákat is (pl. rendszeres információáramlás a levéltári osztályok új adatbázisairól, szervezetszociológiai, konfliktuskezelési, kommunikációs tréningek szervezése).

Ügyfélszolgálati munkánk is jelentősen megnövekedett: 2018-ban még 1026 ügyet intéztünk, addig 2022-ben már 1873-at, 2024-ben már 2027-et, azaz hét év alatt megduplázódott az elintézendő ügyek száma! Az ügyfélszolgálat nyitvatartását a kutatóterem nyitvatartásához igazítottuk, hiszen számos esetben bebizonyosodott, hogy a hozzánk betérő nem tudja mindig, hogy az ügyet, amiért jön, a kutatóteremben vagy az ügyfélszolgálati irodában kell-e intéznie. 2024-ben az Ügyfélszolgálatot a földszintről a 2. emeletre, a volt csoportos (tervtári) kutató helyiségébe telepítettük át, ami még inkább segítette az állampolgárok ügyintézését, akik sokszor maguk sem tudják: ügyfélként, vagy kutatóként érkeznek hozzánk?

6. táblázat. Kutató- és ügyfélforgalmi adatok 2018 és 2024 között

	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
kutatók száma	2 745	2 800	3 152	3 176	3 740	4 387	5 057
kutatási esetek (kéresek) száma	4 501	4 010	3 263	3 309	3 750	3 806	4 555
kérőlapok száma	11 242	19 949	11 245	11 351	13 627	14 371	14 998
ügyfélszolgálati ügyek (iktatott)	1 026	927	963	1 634	1 848	1 887	2 027

7.6. Honlapok, közösségi oldalak, kommunikációs stratégia

A BFL 2015-ben fejlesztett intézményi honlapja (www.bparchiv.hu), annak ellenére, hogy dizájnja ma is vállalható, jelentős mértékben elavult. A fentebb már jelzett technológiai avulás miatt is szükséges volt a honlap teljes megújítása, ezt 2024-ben meg is valósítottuk. Egyre aktívabban használjuk a BFL Facebook (FB) oldalát is, ennek eredményeként a 2020-regisztrált 2060 követő száma 2023-ra 3530 főre, 2024-re 4180 követőre növekedett. Igyekszünk nem csak az aktuális híreket itt is megosztani, hanem új sorozatokat vezettünk be, mint pl. a Levéltári egyperceseket.

2008-ban a BFL hozta létre a Magyar Levéltári Portált (archivportal.hu). Az elektronikus folyóiratként akkreditált honlap célkitűzései között szerepel, hogy gyűjtőfelülete legyen azon új, a magyarországi levéltárosok és kutatók közösségét érintő információknak, amelyek számottevő érdeklődésre tarthatnak igényt. A honlapot 2017 óta a Magyar Levéltárosok Egyesületével (MLE) közösen működtetjük. Ez a weblap, amelyet egy közös projekt keretében a kulturális minisztérium támogatásával 2022-ben teljesen megújítottunk, lett az MLE hivatalos honlapja is egyúttal, amelynek a szerkesztősége a BFL-ben működik.

Újabban az Instagram mellett már a Tiktokot is használjuk programjaink, szolgáltatásaink népszerűsítésére. A BFL rendelkezik saját YouTube csatornával, ahol a kisfilmjeinket (a kiállításainkhoz kapcsolódó animációkat, projektek keretében készült, vagy a levéltár fontosabb eseményeiről tudósító kisfilmeket) és több konferenciának az online anyagát tesszük közzé.¹⁶ Az utóbbi időben fordítottunk figyelmet a social media és online marketing képzésekre is, ennek eredményei tükröződnek vissza a látogatottsági adatokban. A továbbiakban is ezeket a felületeket kell használni programjaink, rendezvényeink, kiadványaink népszerűsítésére.

2021-ben döntöttünk úgy, hogy új online folyóiratot indítunk Budapesti Levéltári Mozaikok címmel. A folyóirat egy-egy száma rövid, de szakszerű tanulmányt közöl a főváros múltjához kapcsolódva levéltári források alapján. Ez egy újfajta kezdeményezés, a lényege, hogy rövid, lényegre törő írásokat közöljünk, amelyek alkalmasak a levéltári források népszerűsítésére.

Feladatunk egy, az ICARUS (International Centre for Archival Research, Bécs) által szervezett projekt (Co:op) keretében létrehozott hazai topotékák projekt utáni menedzselése is. A topotéká¹⁷ olyan alkalmazások, amelyek lehetővé teszik egy-egy közösség magániratainak, emlékeinek a közzétételét. A BFL számos hazai¹⁸ topotéka létrehozásában működött közre, ezek közül a városligetit mi gondozzuk, de a többi hazai topotéka működtetőivel is folyamatosan kapcsolatban állunk.

Immáron évek óta elkészítjük az intézmény kommunikációs stratégiai tervét. A dokumentum összefoglalja milyen eszközökkel, milyen módon tudjuk támogatni és javítani a BFL kommunikációját. Készülünk a tervezhető eseményekkel, amelyek éves listáját a kommunikációs terv részeként állítjuk össze és tartjuk karban, de tanulság, hogy mindig vannak nem tervezhető, ad hoc események is, amelyekre jól kell tudnunk reagálni, ennek megfelelő protokollját már kidolgoztuk. Fontos felmérnünk, mely eseményünket milyen szinten és eszközzel kívánjuk népszerűsíteni, mikor van szükség célzott kommunikációra.

16 https://www.youtube.com/playlist?list=PLnryaYsO_AiBtyp1vqXT-KWVuDeGVU8WO

17 Toma Katalin: Topotéka. Helyi közösségek részvétele a magánjellegű dokumentumok megőrzésében és megosztásában. Századok, 153. (2019) 2. sz. 429–436.

18 Ld.: <https://www.topothek.at/de/unsere-topotheken/>. Összesen 14 hazai toptéka van, ebből 4 működik Budapesten.

7.7. Rendezvény- és kiállítási stratégia

A BFL közművelődési stratégiájának fontos eleme az éves rendezvénytervünk. Az utóbbi években 40-50 rendezvényt tartottunk, azaz lényegében minden hétre jutott egy rendezvény. Minden évre tervezünk egy nagykiállítást, de év közben számos kisebb elkészítésére is sort kerítünk, akár külföldön is, illetve az előző évi nagykiállítások utazó verzióit is bemutatjuk itthon és külföldön. A kiállítások tematikája általában az MLE éves Nyitott Levéltárak programsorozatához kapcsolódik, a megnyitót pedig általában az év legjelentősebb közművelődési rendezvényéhez, a Nyitott levéltárak megnyitó rendezvényeként megtartandó Levéltári Piknikhez igazítjuk. Tudományos rendezvényeink közül a legkiemelkedőbb a városegysítés napjához igazítva, november közepén a Levéltári napon megrendezendő konferenciánk. Minden második évben ekkor rendezzük meg a Magyar Várostörténeti Konferenciát, erre a kétnapos rendezvényre határon túli előadókat is hívunk. Folytatjuk a BFL+ rendezvényeinket is, amelyen a levéltár munkatársai adhatnak számot kutatásaikról, ezekhez kapcsolódóan a Spotify-on elérhető Podcast sorozatot indítottunk, ami igen sikeresnek bizonyult.

2023 és 2028 között a következő tematikák köré szervezzük éves kiállításunkat és konferenciánkat, illetve egyéb rendezvényeinket, projektjeinket. 2025-ben lesz 75 éves Nagybudapest, ez kiváló alkalmat jelent – a városegysítés 150. évfordulóján megvalósított programok, fejlesztések mintájára – újabb projektek létrehozására. 2026-ban az 1956-os forradalom 70. évfordulóját ünnepeljük. 2027-ben a BFL mint levéltári hivatal alapításának 125. (1902. január 1.), míg 2028-ban Buda és Pest 1703. évi szabad királyi városi rangja visszaszerzésének, azaz a két Diploma Leopoldinum kibocsátásának lesz a 325. évfordulója. Kiállításainkat részben ezekhez az évfordulókhoz, illetve középtávú terveinkre alapozva rendezhetjük meg. 2023-ban a budapesti hidak kiállítást rendeztünk, 2024-ben a régóta tervezett budapesti közlekedés történetét feldolgozó kiállításunk valósult meg. 2025-ben Nagybudapest létrehozásához kapcsolódóan rendezünk kiállítást, míg 2026-ban egy szintén régóta előkészítés alatt lévő témát, a fővárosi turizmus történetét bemutató kiállítást tervezünk. 2027-ben vagy a Medgyaszay István (1877–1959) építész levéltárunkban feldolgozott gyűjteményét bemutató, vagy a főváros nemzetiségeinek (szerbek, németek, szlovákok, görögök, örmények stb.) történetével foglalkozó kiállítást tervezünk attól függően, hogy a Medgyaszay emlékével kapcsolatos terveink nyernek-e támogatást. 2028-ban egy korábban tervezett kiállítást valósítanánk meg, igazodva a Diploma Leopoldinumok évfordulójához, a főváros privilégiumait szeretnénk bemutatni.

7.8. Levéltár-pedagógia

2018-ban 284, 2019-ben 512, 2020-ban 205, 2021-ben 289, 2022-ben 483, 2023-ban 1118 (!), 2024-ben 860 gyermek és fiatal vett részt a levéltár-pedagógia tevékenységünk keretében megtartott témnapokon. A megvalósított programok az esetek nagy részében a következő témák köré szerveződtek: Családfakutatás, Szépirodalom és valóság – A kötelező olvasmányok világa. A Pál utcai fiúk világa; A Pilvaxtól a vesztőhelyig; Hely, ahol élek – Budapest története a levéltári források alapján; Az életem iratokban őrzött nyomai, Állatkerttörténet, Buda ostromai.

A 2013 óta szervezett budapesti városismereti vetélkedő legfontosabb oszlopa a levéltár, a vetélkedő szervezésében olyan nehézségekkel küzdöttünk meg, mint a pandémia és a fővárosi intézményi/szervezeti háttértámogatás kiesése.

Foglalkozásaink nem korlátozódnak az ifjúságra, nyugdíjas csoportokat is fogadunk, valamint nemcsak a levéltár épületében, hanem adott esetben az iskolákban is megtartjuk foglalkozásinkat, valamint konferenciákon is részt veszünk, képzéseket (határon túli levéltárosok, Nyitott levéltárak akkreditált képzés) tartunk, és publikálunk a témában. A pandémia időszakában dolgoztuk ki a 2022-től honlapunkról letölthető Interaktív társtóri című, ma már 5 elemből álló (Családfakutatás, Arany János Pest-Budán, Molnár Ferenc Józsefvárosban, illetve utóbbi kettőről kvízzjáték) nyomozó játékunkat. A megnövekedett látogatási számok és a programok sokrétűsége miatt 2018-tól egy levéltár-pedagógiai státusz megteremtésére volt szükség, ami nagy segítséget jelent a levéltár-pedagógiai céljaink megvalósításához. Természetesen nem csupán ez az egy kolléga végzi el valamennyi levéltár-pedagógiai munkát, hanem a levéltári főosztályok munkatársaiból összeállt levéltár-pedagógiai munkacsoport tagjai működnek közre a feladatok megvalósításában.

7.9. BFL mint szakmai képző- és továbbképző központ

A BFL az elmúlt évtizedben komoly szakmai képzőközponttá vált. Az ELTE BTK Segédtudományok Tanszékével, mint a levéltárosok egyetlen magyarországi *egyetemi képzőintézetével* folyamatos az együttműködésünk 2005 óta. Az ELTE BTK történelem szakos levéltári szakirányú BA és levéltáros MA hallgatói számos szemináriumot a BFL épületében végeznek el, a képzésben több kollégánk működik közre. Fontos feladatunk az egyetemi hallgatók gyakorlatának biztosítása is, ezeken nem csupán az ELTE vagy a Károli Gáspár Református Egyetem hallgatói, hanem kolozsvári partnerünk, a Babeş–Bolyai Tudományegyetem levéltáros hallgatói is rendszeresen részt vesznek. Az ELTE-n kívül együttműködünk a BME Építészettörténeti Tanszékével a műemlékvédelmi szakképzésben, amelynek fontos eleme a leendő szakmérnökök levéltári területen való képzése. Az Óbudai Egyetem Ybl Miklós Építéstudományi Karával is gyümölcsöző együttműködést alakítottunk ki, velük hazai és nemzetközi kiállításokat valósítottunk meg, illetve az utóbbi években közreműködésünkkel beindítottak olyan tanegységet, amely történeti épületek 3D-s modellezésére irányul. Ez utóbbi képzés eredményeként megszülető modelleket a Budapest Időgépen tudjuk hasznosítani.

A szakmai továbbképzések területén is meghatározó intézményünk. Kiemelten fontos képzési programunk az *„Egy a múltunk – őrizzük egy azonképp a jövőnek!” Egyházi és határon túli magyar levéltárosok mesterkurzusa*. A BFL 2013-ban indította útjára háromnapos mesterkurzusát a határon túli és egyházi levéltári szakemberek számára azzal a céllal, hogy a levéltárügy különböző területein szerzett széles körű ismereteit megossza velük, és fórumot teremtsen az intézmények közötti rendszeres tapasztalatcserére. A Kárpát-medencében található, magyar vonatkozású iratanyag megőrzéséhez, feltárásához kívánunk hozzájárulni azzal, hogy közvetítjük a határon túli és egyházi levéltáros kollégák felé azon új, innovatív lehetőségeket, amelyekkel intézményünk találkozik a nemzetközi együttműködések során. Az eltelt 10 év folyamán a háromnapos rendezvény a Kárpát-medencei levéltárak egyik fontos találkozási és együttműködési formájává nőtte ki magát.

Képzési tapasztalatainkból kiindulva 2021-ben döntöttünk arról, hogy a BFL-t regisztráljuk hivatalosan is felnőttképző intézményként. Ezzel megteremtettük a feltételeit annak, hogy a BFL szakmai *akkreditált továbbképzéseket* tartson. Ehhez kellett az is, hogy 2020-ban nyertünk egy EMMI pályázatot akkreditált továbbképzések kidolgozására, akkreditálására és megtartására, valamint ugyanebben az évben egy NKA pályázatot online továbbképzések megtartására. Négy 30 órás továbbképzés kidolgozását és akkreditáltatását végeztük el, a

Covid-helyzet tapasztalataiból kiindulva ugyanakkor további két képzést már kifejezetten az online térre optimalizálva fejlesztettünk ki. Hagyományos, kontaktórák képzéseket az alábbi témakörökben és címekkel dolgoztuk ki: Állományvédelem; Nyitott levéltárak; Digitális levéltár; Levéltármenedzsment. A négy képzés összeállítása során arra törekedtünk, hogy az elméleti megközelítések mellett hangsúlyos legyen a gyakorlati ismeretek átadása, ami a kontaktórák képzések lényegét jelenti, és amit nehéz, bizonyos területeket szinte lehetetlen online formában közvetíteni a résztvevők felé. Határozott célunk, hogy az akkreditált jelenléti képzéseket továbbra is megtartsuk, ezekre folyamatos az igény a városi, egyházi és felsőoktatási levéltárak részéről.

Az akkreditált továbbképzések mellett humánerőforrás-fejlesztési céljaink elérése érdekében kiemelten fontosnak tartom a BFL munkatársai részére tartott, külső képző által nyújtott továbbképzések szervezését is (az adatvédelmi és egyéb jogi ismeretek, a munkapszichológiai kompetenciák bővítése, irodai szoftverek használatának vagy idegennyelvi ismereteknek az elmélyítése).

8. Kiemelt projektek megvalósítása

8.1. A Budapest150 projekt megvalósítása

Buda, Pest és Óbuda városok egyesítésével 1873-ban jött létre Budapest székesfőváros, amely az alig fél évtizeddel korábban megkötött kiegyezést követően megalakult Osztrák–Magyar Monarchia társfővárosa lett. A városegyesítés megteremtette a lehetőséget az egységes szemléletű településfejlesztésnek, a megszülető Budapest elindulhatott a ma ismert világvárossá fejlődés útján. 2023-ban ünnepeljük a városegyesítés a 150. évfordulóját, amely a Főváros egésze szempontjából kiemelt jelentőséggel bír. A többször átdolgozott, a költségvetési realitásokhoz illeszkedő tervezetet a Főváros 2022-ben tartotta támogatandónak, így már előző évben elindíthattuk a Budapest150 programsorozatunkat. A projekt több, önmagában is komplex alprojektre oszlik, megvalósításuk döntően 2023 és 2024 évekre esett, de van olyan projektelemünk, amelynek lezárása 2025-re esik majd, az alábbiakban ezek közül néhány fontosabbat emelek ki.

8.1.1. Budapest-történeti monográfia

A tervezett városmonográfia célja, hogy a tudományos ismeretek mai állásának és a várostörténetírás korszerű tendenciáinak megfelelő, az oktatásban is jól használható, a szakmai és nem szakmai közönség számára is érdekes, élvezetes olvasmányt nyújtó eligazítást adjon a város történetének legfontosabb eseményeiről és folyamatairól, a helyi társadalom, a természeti és az épített környezet kölcsönhatásáról, az itt élt nemzedékek egymásra rakódó tapasztalatáról. Nem túlzás talán azt állítanunk, hogy ez az elem az egész programsorozat legjelentősebb tudományos–ismeretterjesztő vállalkozása, amelynek hatása várhatóan évtizedekkel a jubileum elmúltát követően is érzékelhető lesz. A három kötetesre tervezett monográfia megjelenése 2025-re várható.

8.1.2. Budapest150: A romák reprezentációja projekt

A projektek célja, hogy a romákról és a cigányság történetéről – részben az írásbeliség hiánya, részben a töredékes dokumentáció, valamint a hivatalos dokumentumok egyoldalú megközelítése miatt – kialakult torz társadalmi képet finomítsuk, és a magyar társadalom

túllépjen a berögzült előítéleteken, asszociációs láncokon (cigányság–zene stb.), és valós képet kapjunk a romák Budapest életében és történetében betöltött szerepéről, érdemeiről, valamint életmódjukról. Fontos szempont, hogy elsősorban nem elitkutatás a cél, a „kisember” élettörténetén keresztül ismerjük meg a főváros társadalmának egyik pillérét. A projekt több elemből áll: forráskiadványt jelentettünk meg a fővárosi cigányság összetett múltjáról. A kiadvány célja, hogy ne egyoldalúan mutassuk be a roma lakosság történetét. Kétéves kutatói ösztöndíjat indítottunk 2024 januárjától. Az öt ösztöndíjas elfogadott kutatási tervének megfelelően 2024-ben megkezdte a munkáját, 2025 januárjában pedig egy nyilvános workshop keretében számoltak be eredményeikről. 2025-ben a munka folytatása mellett egy podcast-sorozattal, illetve több tanulmánnyal is jelentkeznek. A projekt harmadik lába egy oral history-gyűjtés és annak feldolgozása, amelybe középiskolás diákokat is bevonunk. A projektelem célja azon historikus elemek kikutatása, melyek kimaradtak a többnyire egyoldalú történeti forrásokból, illetve a célzott szociológiai kutatásokból. Ennek során többek között célzott interjúkat készítünk a rendszerváltás előtt, illetve a rendszerváltás idején még aktív, a romák sorsának alakulásában tevékenyen részt vevő személyekkel (Fővárosi Tanács által életre hívott Cigányügyi Koordinációs Bizottság tagjaival stb.). A projektet 2025-ben tervezzük lezárni, a tapasztalatok függvényében érdemes dönteni annak folytatásáról.

8.2. A Budapest Időgép fejlesztése

A BFL a Nemzeti Kulturális Alap pénzügyi támogatásával hozta létre a Budapest Időgép alkalmazás¹⁹ alapjait 2017-ben, amely mögött a Hungaricana Közgyűjteményi Portál hatalmas, több millió adatot tartalmazó adatbázisa áll. Az időgép fejlesztésének második szakaszában a tartalom bővítéshez csatlakozott a FSZEK is. Hasonló nemzetközi kezdeményezések zajlanak más európai nagyvárosok – Velence, Amszterdam, Párizs stb. – részvételével, akik a Budapest Időgépre mint már működő alkalmazásra, példaként tekintenek.²⁰ A BFL és a FSZEK a 2024-ig tartó időszakra közösen hajtja végre a fejlesztési feladatokat, a fejlesztés irányainak stratégiai kérdéseit a levéltár koordinálja. A 2022. évi új verzió, amit nyugodtan hívhatunk Budapest Időgép 2.0-nak, és amelyet 2023 elején mutattunk be nyilvánosság számára, meglapozza a későbbi fejlesztések irányait. Az Időgép jelen formájában is nemzetközileg kiemelkedik a hasonló kezdeményezések közül, további fejlesztése egy „never-ending” projekt. 2025-ben ünnepeljük Nagybudapest létrehozását, ez kiváló alkalmat nyújt arra, hogy az Időgépet egyrészt az 1950-es évek utáni időszakra fejlesszük, valamint a peremkerületi helytörténeti gyűjtemények és helyi kezdeményezések bevonásával a Budapesthez ekkor csatolt 23 helység²¹ történetére vonatkozó adatokkal bővítsük a rendszert. 2024 végén közzétettük a Nagybudapestről készített térképsorozat teljes vektorizált (utca – házszám – helyrajzszám adatokkal feldolgozott) verzióját, valamint az 1954. évi választói névjegyzékeket a Hungaricana portálon és részben az Időgépen.

¹⁹ <https://hungaricana.hu/hu/budapest-idogep/>

²⁰ A Budapest Időgép kialakítására, továbbfejlesztésére és főbb tartalmi elemeire ld.: *Kenyeres István*: Budapest Időgép mint a történeti kutatás eszköze. Századok 157. (2023). 5. sz. 989–1003.

²¹ Az 1949. évi XXVI. tc. Budafok, Csepel, Kispest, Pestszerenterzsébet, Pestszentlőrinc, Rákospalota és Újpest megyei városokat, Albertfalva, Békásmegyer, Budatétény, Cinkota, Mátyásföld, Nagytétény, Pesthidegkút, Pestszentimre, Pestújhely, Rákospalota, Rákoshely, Rákostető, Rákosliget, Rákosszentmihály, Sashalom és Soroksár nagyközségeket egyesítette Budapesttel.

8.3. Budapesti Iskola Archivum projekt

A Budapesti Iskola Archivum projekt közvetlen elindítója az volt, hogy Heller Ágnes világhírű filozófus hagyatéka leánya, Hermann Zsuzsanna kezdeményezésére a főváros közvetítésével 2020 júliusában bekerült a levéltárba.²² Az irathagyaték meghatározó részét képezik Heller Ágnes kéziratai, levelezése (beleértve ebbe gmail-fiókjának anyagát) és a fotóanyag. A hagyaték levéltárszakmai értelemben vett feldolgozására 2021 nyaráig sor került. Ennek során megtörtént a hagyaték középszintű rendezése, raktári nyilvántartás felfektetése, darabszinten rendeztük és jegyzékeltük a kéziratokat, a levelezést és a fényképeket. Megtörtént a könyvészeti és tárgyi anyag címenkénti/darabonkénti leírása is. Ezzel párhuzamosan a hagyaték papíralapú részét digitalizáltuk. Kiemelt eredménye volt a projektnek egy virtuális kiállítás létrehozása.²³

A Heller-hagyaték mintaszerű átvétele és feldolgozása meghozta a remélt eredményt. A következő években további jelentős irathagyatékokkal gyarapodott a gyűjteményünk: 2022-ben Sziklai László esztéta, 2023-ban Vajda Mihály filozófus, 2024-ben Márkus György filozófus, Karády Éva filozófiatörténész és Agárdi Péter irodalomtörténész hagyatéka került be az intézménybe. 2021 tavaszán egy kétnapos szakmai konferenciát rendeztünk *Önéletrajz és filozófia, konferencia Heller Ágnes emlékére* címmel, amelyet 2023-ban követett a *Budapesti Iskola narratívák* című konferencia. Mindkét konferencia előadásai kötetben is megjelentek.²⁴ 2021 őszén szerveztük meg az első Budapest School Lectures nemzetközi előadást az ausztrál John Grumley részvételével, amelyet azóta már két előadó követett, Lengyelországból láttuk vendégül Waldemar Bulira filozófiatörténészt (2023) és Heller Ágnes német nyelvű könyvkiadóját, a bécsi Georg Hauptfeldet (2024).²⁵

Az elmúlt, lassan öt év tapasztalatai alapján a Budapesti Iskola Archivum-projekt elemei jól tervezhetők. Kétévente tavasszal szervezünk nagyobb konferenciát (2025-ben Vajda Mihály emlékkonferenciát szervezünk a Magyar Filozófiai Társasággal együttműködésben), ezek szerkesztett anyagait a rákövetkező évben tudjuk megjelentetni (a következő konferenciakötetet 2026-ra tervezzük) fenti programokat. A Budapest School Lectures keretében évente egy vagy két alkalommal hívunk meg jeles külföldi előadót.

A programok szervezése mellett kiemelten fontos feladatunknak tartjuk a gyűjtemény-gyarapítást és annak feldolgozását. Az elmúlt években Varsóban és Leedsben végeztünk iratfeltárást, az elkövetkező években pedig a brit és német kapcsolataink ápolása mellett az egykori Jugoszlávia területén található horvát és szerb gyűjtemények feltárást tűztük ki célul. Távlati célunk Heller Ágnes és a Budapesti Iskola más tagjai levelezésének összegyűjtése. A levéltárba került irategyüttesek feldolgozását folyamatosan végezzük, s célunk, hogy a hagyatékok legértékesebb darabjait akár önálló kötetekben publikáljuk, s tegyük az érdeklődők számára hozzáférhetővé. A Heller projekt levéltári tanulsága az, hogy egy elvileg a levéltártól távol álló szakterület – filozófia, filozófiatörténet – kiválóan összeegyeztethető a levéltár szakmai céljaival, magániratgyűjtési koncepciójával.

22 HU BFL XIV.326

23 www.heller.bparchiv.hu

24 *Önéletrajz és filozófia. Tanulmányok Heller Ágnes emlékére.* Szerk.: Kis-Jakab Dóra – Szücs László Gergely. Budapest, Budapest Főváros Levéltára, 2021. 248 o., *Budapesti Iskola narratívák.* Szerk.: Szabados Bettina – Szücs László Gergely. Budapest, Budapest Főváros Levéltára, 2025. (Budapesti Iskola Archivum 3.) [megjelenés alatt].

25 2021. november 29. John Grumley, *Accidentality, Generosity and Politics: The Budapest School in Australia* előadása. <https://www.youtube.com/watch?v=LQjK9kG7ql8>

8.4. Medgyaszay István építész hagyatékának feldolgozása

Medgyaszay István (1877–1959) építész nevéhez olyan városképet meghatározó épületek kötődnek, mint például Budapest XI. kerületében a Kelenföldi Református Egyházközség temploma, a Baár–Madas Református Gimnázium, vagy a soproni és a veszprémi színház. 2019-ben került a BFL látókörébe az építész különlegesen ép állapotban megőrzött hagyatéka, amelyet a Medgyaszay Emlékházban őriztek az építész unokái. 2020-ban megkötött együttműködési megállapodás alapján irategyüttest BFL-be szállítása megtörtént, és azóta is folyamatosan veszünk át tőlük irat-, terv- és fotóanyagot.

2023-ban befejeztük az építész hagyatékából veje által összeállított 18 tematikus album digitalizálását (mindez tízezernyi digitális felvételt jelent). Az eddig restaurált, digitalizált tervekkel és fotókkal együtt így egy több, mint 12 ezer fájlból álló digitális gyűjtemény jött létre. Emellett olyan nagyalakú művek restaurálása és digitalizálása is megtörtént, amelyek mindezülig a család padlásán várták jobb sorsukat, és méretük okán tárolásuk és megtekintésük is nehézkes volt.

Mindezen feladatok egy nagyobb szabású, több szakaszból álló projekt részei. 2027-ben lesz Medgyaszay István születésének 150. évfordulója, amelyre egy komplex programjavaslattal készülünk (Medgyaszay 150 emlékévk). Ennek teljeskörű megvalósítása a Magyar Művészeti Akadémia és kormányzat pénzügyi támogatásával képzelhető el, ugyanakkor több elemét a BFL e támogatás elmaradása esetén is szeretné megvalósítani. Ezek közül az egyik a Medgyaszay István Virtuális Archívum, amely már működő tematikus honlapjainkhoz hasonlóan teljességre törekvően mutatja be az építész életét, gazdag életművét (korábbi honlapjaink közül az Ybl Miklós, Lajta Béla, Kós Károly Virtuális Archívumok tekinthetők előképeknek). Emellett kiállítással, könyvek kiadásával is szeretnénk tisztelni az építész munkássága előtt.

9. Zárógondolat 2028-ra...

2018-ban azt írtam, hogy *„A levéltár legyen egy olyan hely, ahová akkor is érdemes betérni, ha az ember nem kutatni vagy ügyes-bajos hivatali dolgát intézni jön be, hanem azért is, mert a levéltár egy emlékezet-intézményhez méltó módon szinte minden nap valódi kulturális élményt nyújt!”*²⁶ Úgy vélem a levéltár már most ilyen helyé vált, így ennek a megőrzése, a városlakók még szélesebb körének megszólítása, levéltárba invitálása, digitális kiszolgálásuk a legfontosabb célunk 2028-ra.

Budapest, 2025. február 14.

Dr. Kenyeres István
főigazgató

²⁶ Kenyeres I.: Budapest Főváros Levéltára stratégiai fejlesztési terve i. m. 34.